

3. Európai Lepkék Éjszakái („3rd European Moth Nights”), 2006. IV.27.-V.1., tudományos kiértékelés (Lepidoptera: Macrolepidoptera)

RÉZBÁNYAI–RESER Ladislaus és KÁDÁR Mihály

Összefoglalás

A „Szalkay József Magyar Lepkészetű Egyesület” és a „Luzerni Rovartani Társaság” (Svájc) nevében legnagyobb részben a két szerző által szervezett nemzetközi rendezvény, a 3. Európai Lepkék Éjszakái („3rd European Moth Nights” = „3.EMN”), 2006.IV.27.–V.1. között került megrendezésre. Ennek során immár harmadszor történt, hogy szakemberek öt nap leforgása alatt Európa valamelyik tetszőleges pontján egyidejűleg éjszakai nagylepkéket (Macrolepidoptera) gyűjthettek, vagy figyelhettek meg és az így nyert eredményeket a szervezői központnak jelenthették. Rendezvényünk céljai az alábbiak voltak: kapcsolatteremtés Európa éjjeli-lepke gyűjtői között, egy földrajzilag széleskörű pillanatfelvétel készítése az azonos időszakban repülő éjszakai nagylepkékről, továbbá a figyelem ráterelése a rovarcsoportra, magas részesedésükre a természet rendszerében, valamint jelenlegi igényeikre az irányban, hogy az ember által védelemben részesüljenek.

A rendezvényen 26 országból összesen 392 személy vett aktívan részt; a legmagasabb számban Nagy-Britanniából (49), Magyarországról (47), Finnországból (39), Spanyolországból (32), Németországból (30), Dániából és Portugáliából (20-20), Belgiumból, Svájcban és Máltáról (19-19), valamint Romániából (16). A lelohelyek száma 29 ország területéről összesen 436. A legmagasabb számokat a következő országoknál találjuk: Nagy-Britannia (71), Spanyolország (59), Finnország (46), Magyarország (34), Németország (33), Svájc (25), Franciaország (21), Dánia (17), valamint Ausztria és Málta (15-15). A megfigyelési helyek felölelik Európát Nagy-Britanniától Ukrajnáig és Portugáliától ill. Görögországtól Finnorszáig, illetve a –0,8 m tengerszint alatti magasságtól egészen 1265 méterig. Ez alatt az öt nap alatt ezzel a módszerrel a korai dátumok és a sokféle hűvös időjárás ellenére összesen 554 nagylepkéfajt sikerült kimutatni (beleértve néhány fontos alfajt is) (összehasonlításképpen: 1.EMN 2004. augusztus közepén: 850 faj; 2.EMN 2005. július elején: 975 faj). A 3.EMN eredménye felöleli Európa összes éjszakai nagylepkéinek kb. 20.3%-át. Az eddigi három EMN összes fajszáma ezzel elérte az 1328-at (Európa faunájának kb. 48.7%-a).

Ismét felhívjuk a figyelmet néhány taxonra, melyek képviselőit egyedül a kinézetük alapján nem lenne szabad meghatározni, amelyeket „megfigyelések” vagy egy fénykép alapján nem lehet egyértelműen felismerni. Felsoroljuk a legtöbb helyről és a legtöbb országból jelentett fajokat, valamint azok a fajokat is, amelyek legalább egyetlen egy helyen nagyon gyakorinak (100 példány felett) vagy meglehetősen gyakorinak (30-99 példány) bizonyultak (amennyiben a gyakorisági adatokat az adatközlő megadta).

Valamivel bővebben kerülnek megtárgyalásra a következő taxonok: *Saturnia pavonia* L. és *pavoniella* SCOP. (= *ligurica* WEISM., *meridionalis* CALB.) (bona sp.), *Nebula salicata* D.SCH. és *ablutaria* BSD. (bona sp.), *Eupithecia venosata* F. és *schiefereri* BOH., *Orthosia schmidti* DIÓSZEGHY (érvényes kombináció: *Dioszeghyana schmidti*), *Mythimna sicula* TR. és *scirpi* DUP. (bona ssp., stat.rev.). Rövidebb megjegyzések kíséretében kerülnek külön megemlítésre a következő fajok: *Charissa variegata* DUP. és *mucidaria* HBN, valamint *Lithostege griseata* D.SCH.

– A *Saturnia pavonia* és *pavoniella* (Saturniidae) esetében HUEMER & NÄSSIG 2003.-as publikációjára hivatkozva ismételtelen rámutatunk arra, hogy ez a kettő a legnagyobb valószínűség szerint két önálló faj (bona sp.), amit manapság már általában el kellene ismerni. Ezzel szemben azonban még nem világos az Ibériai-félsziget, valamint Délkelet-Európa és Kisázsia „*pavonia*”-populációnak taxonómiai helyzete, ami ezért feltétlenül még alapos kutatásra vár (keresztkezési kísérletek, összehasonlító génvizsgálatok).

– A *Nebula salicata* és *ablutaria* (a *ssp.probaria* H.SCH. alfajával együtt) (Geometridae) esetében ismételtelen kihangsúlyozzuk, hogy ez a két taxon önálló fajokat képvisel. Jóllehet imágóik külalakjában és genitáliáiban csak kismértékű különbségek figyelhetők meg, azonban főleg a hímek csápjai, valamint hernyóik és bábjaik jól megkülönböztethetők. Mind a két fajnak önálló elterjedési területe van határmenti átfedésekkel, a közös elofordulási területeken azonban eltérő repülési időkkel és nyilvánvalóan átmeneti alakok (hibridek) megjelenése nélkül.

– A *Charissa variegata* és *mucidaria* (Geometridae) fajoknál felhívjuk a figyelmet a legfontosabb megkülönböztető bélyegekre, valamint arra a tényre, hogy egyes *variegata* példányokat könnyen *mucidaria*-nak nézhet valaki. Úgy különféle gyűjteményekben, mint a szakirodalomban léteznek is ilyen tévedések.

– Az *Eupithecia venosata* és *schiefereri* fajok esetében óva intünk mindekit attól, hogy e két fajt genitáliavizsgálat nélkül azonosítsa (a hímek esetében a faji jellegzetesség az utolsó alulso hasi lemez, a sternit nyúlványai alapján még külsőleg is jól felismerhető). Még akkor is, ha a *venosata* és a *schiefereri* szárnyrajzolatában bizonyos eltérések léteznek, ezek nem elegendők ahhoz, hogy e két fajt abszolút biztonsággal meghatározzuk. Bár a *schiefereri* szabály szerint inkább valamivel korábban repül (március-május) és a *venosata* rendszerint később (május-augusztus), egymás mellett is lehet találni őket. Akkor azonban a *schiefereri* imágói általában már lerepült állapotban vannak, míg a *venosata* imágói még egészen frissek. A szakirodalomban és különböző gyűjteményekben biztosan létezik sok téves határozás. Ez volt a helyzet több a 3.EMN során jelentett „*venosata*” esetében is.

– Röviden összefoglalva ismertetjük Európa egyik ponto-mediterrán specialitásáról (*Orthosia schmidti* = *Dioszeghyana schmidti*) rendelkezésre álló ismereteinket.

– Hogy a *Mythimna sicula* és a *scirpi* két önálló faj képviselnek, vagy csak az alfajait ugyanannak a fajnak, továbbra is bizonyításra vár és tenyésztési és keresztkezési kísérletekkel, vagy összehasonlító génvizsgálatokkal pontosabban meg kellene vizsgálni. Minden esetre biztosan téves az a manapság

általánosan „hivatalosnak” minősített, elégtelenül bizonyított feltevés, hogy a *scirpi* csak a *sicula* egy alfaj alatti formája (tehát szinonim). A *scirpi* a *sicula*-val szemben egyértelmű külső megkülönböztetőjegyeket és egy részben eltérő elterjedési területet mutat fel, ezért egyelőre változatlanul önálló taxonnak kell tekintenünk. Mivel mindkét taxon nagyobb területeken genetikailag egységes populációkat mutat fel, de széleskörűen együtt is repül és ott látszólag átmeneti alakokat (hibrideket?) alkot, minden valószínűséggel egyazon fajnak két alfajáról van itt szó.

Ezzel kapcsolatban ez a publikáció három olyan alfejezetet foglal magába, melyek egyedi eredeti munkaként is idézhetők:

- RÉZBÁNYAI-RESER, L.: A *Nebula salicata* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) és *Nebula ablutaria* (BOISDUVAL, 1840) (bona sp.) taxon-pár problematikájához (Lepidoptera: Geometridae). – lásd: „RÉZBÁNYAI-RESER, L. & KÁDÁR, M.: 3. Európai Lepkék Éjszakái (3rd European Moth Nights), 2006.IV.27.-V.1., tudományos kiértékelés (Lepidoptera: Macrolepidoptera)“.
- KOROMPAI, T.: Európa egy ponto-mediterrán specialitása, a „magyar tavaszi-fésusbagoly”, *Dioszeghyana schmidtii* (DIÓSZEGHY, 1935) (korábban *Orthosia schmidtii*) (Lepidoptera: Noctuidae). – lásd: „RÉZBÁNYAI-RESER, L. & KÁDÁR, M.: 3. Európai Lepkék Éjszakái (3rd European Moth Nights), 2006.IV.27.-V.1., tudományos kiértékelés (Lepidoptera: Macrolepidoptera)“.
- RÉZBÁNYAI-RESER, L.: Állásfoglalás a *Mythimna sicula* (TREITSCHKE, 1985) és a *Mythimna sicula scirpi* (DUPONCHEL, 1986) bona ssp., stat.rev., taxonómiai státuszához (Lepidoptera: Noctuidae). – lásd: „RÉZBÁNYAI-RESER, L. & KÁDÁR, M.: 3. Európai Lepkék Éjszakái (3rd European Moth Nights), 2006.IV.27.-V.1., tudományos kiértékelés (Lepidoptera: Macrolepidoptera)“.

A szerzők köszönetet mondanak mindenkinek, aki eddig valamilyen formában közreműködött, és utalnak a következő négy tervezett Európai Lepkék Éjszakáira (4.EMN: 2007.X.11-15. – 5.EMN: 2008.VII.24-28. – 6.EMN: 2009.V.21-25. – 7.EMN: 2010.IX.9-13.) (kérjük, hogy minden érdeklődő már most jegyezze be a naptárba), valamint arra a tényre, hogy a jövőben ezen a rendezvényen még sokkal több lepkésznek és természetbarátnak kellene résztvennie.

A legfontosabb címek, melyeken tájékoztatás nyerhető, a cikk végén található. A résztvevők, a lelohelyek és a kimutatott fajok listáit táblázatokba foglalva közöljük. A 3.EMN eredményeinek teljes összesített táblázata ("Tab.6"), az eddigi három EMN során jelentett fajok összesített listája, valamint az eddigi EMN összes részvevőjének a listája (két "EMN-Checklist") csak a megadott internet-címeiken tölthetők le.

BEVEZETÉS

Az 1. és 2. Európai Lepkék Éjszakái (European Moth Nights = EMN) rendezvény után, melyek 2004.VIII.12.-16.-án ill. 2005.VI.30.-VII.4.-én kerültek megrendezésre, már harmadszor szólítottuk fel 2006 tavaszán az éjjeli lepke kutatókat, hogy vegyenek részt ezen az európai határokat túllépo programon. Ez a nemzetközi lepkészeti összmunka, amely a „Szalkay József Magyar Lepkészet Egyesület” és a „Luzerni Rovartani Társaság” (Svájc) nevében legnagyobb részt a két szerző, valamint több nemzeti „nagykövet” („Ambassador” – lásd lejjebb) által kerül megrendezésre, már 2004. és 2005.-ben is sikert aratott.

Ennek az évente egyszer meghirdetett rendezvénynek során minden résztvevő lepkész (kutató, gyűjto, fényképész) – aki az éjjeli lepkéket, vagy azok egy részét ismeri – ugyanazon az 5 megadott napon Európa valamelyik szabadon kiválasztott helyén éjjeli-lepke megfigyeléseket végezhet és a kapott eredményeket egy központi adatbankhoz kell leadnia. Ennek folyamán, több fontos okból kifolyólag, melyeket a 2.EMN „tudományos mérlegében” már ismertettünk, csak a „nagylepkéket” („Macrolepidoptera”) vesszük figyelembe. – Az EMN céljai: az európai éjjeli lepke kutatók közötti kapcsolatfelvétel és közösségi munka elősegítése, egy villámszerű pillanatfelvétel készítése az Európa területén ugyanabban az időszakban repülő éjjeli lepkékről, a nyert adatok és ismeretek összegyűjtése egy adatbankban és azok nyilvánosságra hozatala, valamint a figyelem mindig megismételt ráirányítása arra, hogy az éjszakai lepkék is érdemesek a védelemre.

Az 1. és a 2.EMN során nyert adatok és az azokhoz készült megjegyzések („tudományos mérleg”) az Interneten, a következő címek alatt érhetők el: <http://lepidoptera.fw.hu> vagy <http://euromothnights.uw.hu> (ÚJ!).

Az 1.EMN kiértékelésének német nyelvű eredeti változata a kisebb, összefoglaló táblázatokkal együtt (1.-5. táblázat) azonban a német „Atalanta” folyóiratban is publikálásra került (a 2.EMN, valamint esetleg a további rendezvények adatainak nyilvánosságra hozatalát is szintén ott tervezzük):

REZBÁNYAI-RESER, L. & KÁDÁR, M. (2005): 1. Europäische Nachtfalternächte („1st European Moth Nights“), 13.-15.VIII.2004, eine wissenschaftliche Bilanz (Lepidoptera, Macrolepidoptera). – Atalanta, 36 (1/2): 311-358.

Nos, a 3.EMN a „2006.IV.28.-30. (+/-1 nap)” időszakra került meghirdetésre, hogy ezzel egyszer a tavaszi fauna is figyelembe legyen véve és vizsgálatra kerüljön. Azonban ezeken a napokon egy szokatlanul erős sarki légáramlat, egy hidegfront söpört végig Európán, ami különösen Nyugat-Európa északi részeit, valamint Közép-Európát sújtotta és sokfelé fagypontközeli éjszakai hőmérsékletet eredményezett. Ez a hideg légtömeg mélyen benyomult a Földközi-tenger területére is, aminek következtében az éjszakai hőmérséklet még Katalóniában és Közép-Olaszországban (és ezzel San Marino Köztársaságban) is jelentősen a 10°C alá süllyedt. De Európa egyes területein, ill. közvetlenül a hidegfront előtt vagy után, a gyűjtésre vagy a megfigyelésre mégis csak sokfelé többé-kevésbé megfelelő alkalom nyílt, ami a végül is kialakult összes fajszám (553) jól látható. Azonban több „bátor” kolléga eredménytelenül próbált ez alatt az 5 nap alatt valahol a szabadban lámpát gyűjtani. Sokfelé csak nagyon kevés lepke repült a fényre, vagy egyáltalán egy se, ill. esetleg csak hópelyhek. Ennek ellenére, mint EMN-résztvevők azok munkáját is elismertük és adataikat megjelentetjük, akikről megtudtuk, hogy kétségbeesett kísérletük teljes kudarcot vallott. Ezzel megfelelően jutalmazni kívánjuk huségüket és fáradozásukat.

A lelohelyadatok leadási határideje először 2006.VI.30. volt, ez aztán később VIII.31.-ig meghosszabbításra került. Végül is 2006. május-december folyamán számtalan kolléga különböző rövidebb, vagy hosszabb fajlistája futott be a szervezőkhöz, a legutolsók pedig csak 2007 januárjában. Ez jelentősen meglassította az eredmények kiértékelését és sok többletmunkát okozott, ami elkerülhető lett volna.

MINDEN JÖVENDO RÉSZTVEVŐT EZÉRT ISMÉTELTEN NYOMATÉKOSAN ARRA KÉRÜNK, HOGY A MINDENKORI LEADÁSI HATÁRIDŐT TARTSA BE.

Az EMN évente csak egyszer kerül megrendezésre. Tehát igazán nem lenne olyan tragikus, vagy lehetetlen, ezeket az eredményeket a leadási határidő figyelembevételével mellett prioritással kezelni, a csak odahaza meghatározható példányokat vagy fotókat időben meghatározni, továbbá az adatokat legkésőbb a leadási határidőig összeállítani és a központnak vagy az EMN-nagyköveteknek elküldeni.

Némelyik táblázat ismét e-mail útján, pontosan és hiánytalanul kitöltve futott be, sok más szintén e-mail útján, de a legkülönbözőbb hiányosságokkal a megkívánt adatok terén, melyeket - amennyire ez lehetséges volt - utólag kellett megkérni és beírni. Több hiánytalanul, vagy hiányosan kitöltött táblázat azonban ezúttal is postán érkezett meg, melyeket a szervezőknek kellett beemelniük a végso táblázatba. Nagyon sok munka volt ez, ami részben elkerülhető lett volna, ha a résztvevők a fáradságot vették volna ahhoz, hogy az előírt, sokféle terjesztett és az interneten is nyilvánosságra hozott EMN-alaptáblázatot használják és hiánytalanul kitöltsék. Ennek ellenére a szervezők egyetlen beérkezett küldeményt se utasítottak vissza és minden kollégának, akik a legjobb képességeik szerint közreműködtek, személyesen is hálás köszönetet mondanak fáradozásaikért!

MINDEN JÖVENDO RÉSZTVEVŐT EZÉRT ISMÉTELTEN NYOMATÉKOSAN ARRA KÉRÜNK, HOGY LEHETŐLEG A MINDEKORI HIVATALOS EMN-ALAPTÁBLÁZATOT HASZNÁLJA ÉS E TÁBLÁZATBA VALAMENNYI „KÖTELEZŐ” ADATOT KÜLÖN FELHÍVÁS BEVÁRÁSA NÉLKÜL BEÍRJA.

A következő adatok különösen fontosak az eredmények rögzítése és kiértékelése szempontjából, ezért tehát „kötelezők” (kérjük, hogy lehetőleg valamennyi külön oszlopba kerüljön!), aminek ellenére azonban szükségből és kollegiális megértésből hiányos jelentéseket is elfogadunk és figyelembe veszünk:

Nemzetségi neve – fajnév (kérjük: csak Macrolepidoptera!) – X=genitália alapján meghatározva – ország – országrész – a legközelebbi helység neve – a gyűjtés/megfigyelés pontos helyének megnevezése (ha lehetséges) – tengerszint feletti magasság méterben (legalább is hozzávetőlegesen, 10-100 méterre kerekítve) – gyűjtési/megfigyelési módszer (lámpa típusa, erőssége, csapda, csalétek, stb.) és időtartama – egyedszám (pontos számokkal vagy hozzávetőlegesen az EMN-alaptáblázatban előírt számú „x” jelekkel) – nap – hónap – évszám – a résztvevő neve (először a családnév, azután a teljesen kiírt keresztnév!) (ha több résztvevő közösen, akkor valamennyi egymás után) – a meghatározó neve (először a családnév, azután a teljesen kiírt keresztnév!) (ha több szakember közösen, akkor valamennyi egymás után).

Az amennyire csak lehetett, jól elokészített egyéni listákat végül egy közös táblázatban foglaltuk össze. Ez a táblázat az alul megadott két Internet-címen teljes terjedelmében megtekinthető és rendelkezésre áll minden lepkésznek bármilyen további kutatás céljára, vagy bármilyen területen való alkalmazásra. Egyedül a forrás megjelölése szükséges (lásd „EMN-Copyright” az Interneten).

Alapjában véve rá kell mutatnunk itt ismétlen arra, hogy a befutott adatokért - úgy a lelohelyadatokért, mint a fajok meghatározásáért - az egyes adatküldők személyesen felelősek. A szerzők és a nemzeti „nagykövetek” csak arra szorítottak, hogy egyes problematikus esetekben az adatküldőktől további felvilágosítást kértek. Az esetleg felmerülő kérdéseket tehát az egyes adatközvetítő címére kell feltenni, amiben a szerzők azonban szükség esetén szívesen közvetítenek.

KÖSZÖNETEK

A legnagyobb köszönet természetesen azokat a kollégákat illeti, akik a rendezvényen gyűjtéssel, fényképek készítésével vagy megfigyeléssel aktívan részt vettek és lelohelyadatokkal szolgáltak (lásd az 1. táblázatot).

További rendkívüli köszönet az EMN-nagyköveteknek, akiket alant egy külön fejezetben sorolunk fel. Az ő részvételük a szervezésben és a jelentések első fokozatú összegyűjtésében kiegyensúlyozta és nagyban megkönnyítette az EMN-központ munkáját.

A következő 14 kolléga vett részt a 3.EMN folyamán különböző szövegek fordításában: DANTART Jordi (ES), FLAMIGNI Claudio (IT), GROENENDIJK Dick (NL), JONKO Krzysztof (PL), MARABUTO Eduardo (PT), PETRÁNYI Gergely (HU),

RESER Diana (CH), SCHREIBER Harald (DE), SIERRO Antoine (CH), SKULE Bjarne (DK), TOKOLA Pekka (FI), VAJGAND Dragan (RS = Republik Serbien), VIZAUER T. Csaba (RO) és VRABEC Vladimir (CZ).

Tudomásunk ill. a jelentések szerint a következő 12, a 3.EMN-en különben aktívan nem fellépő szakember segített többé-kevésbé valamelyik résztvevőnek a határozásban, és ezzel bizonyos fókig ő is résztvevője lett a rendezvénynek (lásd 6. táblázat: hasáb „det.”): ERLACHER Steven (DE), FÄHNRICH Thomas (DE), FLAMIGNI Claudio (IT), GERASIMOV Vjacheslav (UK), GEULEN Uwe (DE), HÄTTENSCHWILER Peter (CH), KETTNER M. (DE), KOLBECK Helmut (DE), PABIS Krzysztof (PL), PÉREZ DE-GREGORIO Josep Joaquim (ES), RONKAY László (HU) és WEIGT Hans-Joachim (DE).

A többi kolléga közül, akik valami kicsiséggel, tanáccsal, ötlettel, vagy az országukon belüli aktív koordinációval a szervezők segítségére voltak, elsősorban a következőket kell köszönettel megemlítenünk (bocsánatot kérünk, ha valakit véletlenül kifelejtettünk volna): AHOLA Matti (FI), CASALI Sandro (SM), GONSETH Yves (CH), HUEMER Peter (AT), KISER Karl (CH), KOROMPAI Tamás (HU), LEPERTEL Nicole (FR), PÁL Attila (HU), PLANT Colin J. (GR), POLONYI Vilmos (HU), SCHÄFFER Erwin (CH), SUZZI-VALLI Andrea (SM), ZWIER Jaap (NL), WIROOKS Ludger (DE).

EMN-NAGYKÖVETEK

Az EMN-nagykövetek („EMN-Ambassadeure” = EMN-megbízottak) feladata, hogy egy országon, vagy országgrészen belül az EMN-t önállóan szervezzék, tehát a szakemberek között és a nyilvánosság felé (szakfolyóiratok, újságok, rádió és TV) reklámozzák, résztvevőket keressenek, az adatlistákat első fokon begyűjtsék, ellenőrizzék, a problematikusnak vagy kérdésesnek tűnő adatokat az adatközlőkkel tisztázzák, és végül a táblázatokat (külön-külön, vagy összesítve) az EMN-központnak megküldjék. Azt is elvárjuk tőlük, hogy a leadott adatlistákat az esetleges különlegességekről szóló megjegyzésekkel kiegészítsék. Ezen felül, ahol szükséges és lehetséges, az EMN hivatalos szövegeit saját területük nyelvére lefordítsák. Legyenek összekötők a résztvevők és az EMN-központ között, és az EMN hivatalos közleményeit (levelek, meghívók, eredmények összefoglalásai, kiértékelések) terjesszék tovább a résztvevők irányában.

Jóllehet jelenleg (2007. március) már 22 „nagykövet” áll az EMN rendelkezésére, még mindig azon vagyunk, hogy egyes országok vagy országrészek számára ilyen EMN-megbízottakat keressünk (kb. délnyugatról keleti irányban): Spanyolország + Andorra + Gibraltár (kivéve Katalóniát), Írország, Olaszország, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Albánia, Görögország, Ciprus, Törökország európai része, Csehország, Lettország, Litvánia, Fehéroroszország és Oroszország.

A már hivatalban lévő EMN-nagykövetek és e-mail-címeik egy külön táblázatban találhatóak:

http://lepidoptera.fw.hu/emn/EMN_ambassador_table.xls

http://euromothnights.uw.hu/emn_ambassadeure_2007_VII_8.xls

Oket azonban itt is felsoroljuk, az egész EMN-szervezet nevében ezúton is megköszönve közreműködésüket:

BARBUT Jérôme (Franciaország), BESHKOV Stoyan (Bulgária), DANTART Jordi (Spanyolország: Katalónia), DE PRINS Willy (Belgium), ELLIOT Ron (Nagy-Britannia: Wales) GOMBOC Stanislav (Szlovénia), GROENENDIJK Dick (Hollandia), HIRNEISEN Norbert (Németország), JAMES R. Antony (Nagy-Britannia: Cornwall), JONKO Krzysztof (Lengyelország), KÁDÁR Mihály (Magyarország), KOSTJUK Igor (Ukrajna), KURZ Michael (Austria), MARABUTO Eduardo (Portugália), MAYER Marc (Luxemburg), RÉZBÁNYAI-RESER Ladislaus (Svájc, Liechtenstein és San Marino Köztársaság), SAMMUT Paul (Málta), SKULE, Bjarne (Dánia), TOKOLA Pekka (Finnország, valamint egyelőre Svédország és Norvégia is), VAJGAND Dragan (Jugoszlávia), VIIDALEPP Jaan (Észtország) és VIZAUER T. Csaba (Románia).

A megadott országokból mindenféle kérdéssel vagy problémával, ami az EMN-t illeti, az EMN-központ mellett minden időben a nagykövetekhez is lehet fordulni.

A 3.EMN RÉSZTVEVŐI

A rendezvényen összesen 392 személy vett részt (1a-c táblázat), gyakran teljesen egyedül, néha azonban kettesével, hármasával, vagy kevés esetben még több kolléga együtt is jelen volt ugyanazon a napon (amint azt fent már megemlítettük, olyanok is találhatóak a résztvevők között, akikről megtudtuk, hogy megpróbálták lámpázni, de a rossz időjárás miatt nem sikerült semmiféle eredményt felmutatniuk). Ez több mint kétszerese annak, ami az 1.EMN 2004 esetében (154) lett jelentve és csak jelentéktelenül kevesebb, mint a 2.EMN 2005 (400) esetében.

Ha azonban a következő körülményeket figyelembe vesszük, akkor a 392 tulajdonképpen egy jelentős gyarapodást jelent a 2005-ös eredménnyel szemben: A „Holland Nemzeti Lepkék Éjszakái 2005”, amelyen sok résztvevő nem kifejezetten a lepkészek közül került ki hanem fényképész vagy más természetbarát volt, véletlenül a 2.EMN-el

egyidőben került megrendezésre. Ezért annak idején megkaptuk 139 holland résztvevő feljegyzett adatait, melyek között azonban elég nagy számban csak párfajos listák szerepeltek. A „Holland Nemzeti Lepkék Éjszakái 2006” és a 3.EMN dátumai azonban sajnos nem voltak azonosak, és Hollandiából végül is csak 11 személy vett részt a 3.EMN-en. Ezek azonban mind „valódi” lepkészeknek nevezhetők. Negatív irányba befolyásolta a holland résztvevők számát ezúttal azonban biztosan a rossz időjárás is.

A résztvevők hovatartozása szerint a következő 26 ország van képviselve (1. térkép, 1.c táblázat) (zárójelben az 1. és a 2.EMN, 2004 és 2005, résztvevőinek a száma ugyanabból az országból):

AT = Ausztria 13 (3, 13), BE = Belgium 19 (2, 3), BG = Bulgária 2 (3, 1), CH = Svájc 19 (9, 28), CZ = Cseh Köztársaság 4 (0, 0), DE = Németország 30 (23, 46), DK = Dánia 20 (3, 0), EE = Észtország 4 (5, 8), ES = Spanyolország 32 (11, 5), FI = Finnország 39 (4, 31), FR = Franciaország 14 (8, 15), GB = Nagy-Britannia 49 (11, 28), HU = Magyarország 47 (15, 30), IT = Olaszország 6 (11, 8), LT = Litvánia 1 (0, 1), MT = Málta 19 (12, 9), NL = Hollandia 11 (16, 139), NO = Norvégia 3 (1, 1), PL = Lengyelország 8 (2, 8), PT = Portugália 20 (2, 3), RO = Románia 16 (10, 15), RS = Szerb Köztársaság 4 (0, 0), SE = Svédország 5 (2, 2), SK = Szlovákia 3 (1, 1), SM = San Marini Köztársaság 2 (0, 3), UA = Ukrajna 2 (0, 2).

Egyrészt három új ország jelent meg a 3.EMN folyamán a résztvevők között: a Cseh Köztársaság, Dánia (jóllehet már 2004.-ben is részt vett) és a Szerb Köztársaság. Másrészt a résztvevők száma a legtöbb országban többé-kevésbé magasabb volt, mint 2005. vagy 2004.-ben, mégpedig különösen Spanyolországban (+27), Nagy-Britanniában (+21), Dániában (+17), Magyarországon (+17), Portugáliában (+17), Belgiumban (+16) és Finnországban (+8). Ezzel szemben jelentős csökkenést (-128) mutat Hollandia (ennek okait fent már megmagyaráztuk), kisebb mértékű csökkenést néhány más ország között főleg Svájc (-9) és Németország (-16) (részben biztosan szintén a rossz időjárás következtében).

A legtöbb résztvevő ezúttal Nagy-Britanniából származik (49), ezt követik Magyarország (47), Finnország (39), Spanyolország (32, közülük a legtöbb Katalóniából!), Németország (30), Dánia és Portugália (20-20), Belgium, Svájc és Málta (19-19), valamint Románia (16).

Különösen fontos rámutatni arra, hogy 8 résztvevő ezeken a napokon nem, vagy nem csak a saját országában, hanem egy idegen országban lámpázott (lásd az 1.a-b táblázatokat). Tehát nem szabad elfelejteni, hogy a részvétel esemény keretein belül Európa bármely tetszőleges országában lehetséges, mégpedig akkor is, ha valaki az előírt napokon egy idegen országban tartózkodik, mindegy hogy nyaral, átutazóban van, vagy valami hivatalos, üzleti úton.

A VIZSGÁLATI HELYEK

A vizsgálati helyek száma összesen 436 (2.a-c táblázat). Ez nem azonos a résztvevők számával, mert egyes helyeken több személy együtt volt jelen, mások viszont az öt nap alatt több helyen is lámpáztak. Az országok száma (29) magasabb, mint a résztvevők esetében, mert Görögországban, Horvátországban és Macedóniában csak külföldi tevékenykedett, azonban egyetlen hazai lepkész se. A lelohelyek felölelik Európát Nagy-Britanniától Ukrajnáig és Portugáliától ill. Görögországtól Finnorszáig, magasságuk szerint pedig a -0.8 métertől (NL Friesland, Sintiohannega, Ooster Schar) az 1265 méterig (ES Catalonia, Cerdanya, Lles, Cortal de Mateu).

A 436 vizsgálati hely a következőképpen oszlik meg a 29 ország között (2. térkép, 2.b táblázat) (zárójelben az 1. és a 2.EMN, 2004, ill. 2005, alkalmából jelentett lelohelyek száma ugyanabból az országból):

AT = Ausztria 15 (3, 20), BE = Belgium 14 (2, 4), BG = Bulgária 3 (4, 3), CH = Svájc 25 (11, 15), CZ = Cseh Köztársaság 6 (0, 0), DE = Németország 33 (17, 53), DK = Dánia 17 (3, 0), EE = Észtország 4 (6, 9), ES = Spanyolország 59 (18, 14), FI = Finnország 46 (5, 17), FR = Franciaország 21 (9, 24), GB = Nagy-Britannia 71 (10, 13), GR = Görögország 3 (0, 0), HR = Horvátország 2 (1, 1), HU = Magyarország 34 (19, 17), IT = Olaszország 6 (13, 7), LT = Litvánia 2 (0, 2), ME = Macedónia 1 (0, 0), MT = Málta 15 (9, 5), NL = Hollandia 10 (10, 139), NO = Norvégia 2 (2, 2), PL = Lengyelország 10 (3, 10), PT = Portugália 7 (2, 2), RO = Románia 12 (9, 12), RS = Szerb Köztársaság 3 (0, 0), SE = Svédország 6 (1, 3), SK = Szlovákia 2 (1, 1), SM = San Marini Köztársaság 4 (0, 3), UA = Ukrajna 3 (0, 4).

A lelohelyek között ezúttal 5 új ország jelent meg: a Cseh Köztársaság, Dánia (jóllehet már 2004.-ben is jelen volt), Görögország, Macedónia és a Szerb Köztársaság. A vizsgálati helyek száma több országban többé-kevésbé magasabb volt, mint 2004.- vagy 2005.-ben, különösen Nagy-Britanniában (+58), Spanyolországban (+41, a legtöbb Katalóniából), Finnországban (+29), Magyarországon (+15), Belgiumban (+10), Svájcban (+10) és Máltán (+6). Ezzel szemben Hollandia egy erős visszaesést mutat (-129) (ennek okait lásd fent a résztvevőkrol szóló fejezetben), jóval enyhébb, de azért még jelentős csökkenést Németország (-20) (részben minden bizonnyal a rossz időjárás miatt).

A vizsgálati helyek legmagasabb számát Nagy-Britanniánál találjuk (71), ezt követi Spanyolország (59, a legtöbb Katalóniából), Finnország (46), Magyarország (34), Németország (33), Svájc (25), Franciaország (21), Dánia (17), valamint Ausztria és Málta (15-15).

Itt is rá kell mutatnunk arra, hogy 3 országban (Görögország, Horvátország és Macedónia) nem hazai, hanem külföldi lepkészek lámpáztak (lásd 1.a-b táblázatokat).

Végül legyenek itt megemlítve azok az országok, illetve területek is, melyekről 2006.-ban egyáltalán nem érkezett jelentés: Albánia, Andorra, Baleár-szigetek (ES), Bosznia-Hercegovina, Gibraltár (GB), Írország, Izland, Korzika (FR), Lettország, Liechtenstein, Luxemburg, Moldávia, Monaco, Észak-Írország (GB), Oroszország, Szardínia (IT), Szicília (IT), Szlovénia, Törökország európai része, Fehéroroszország és Ciprus. – Marad számunkra a remény, hogy a tervezett következő „Európai Lepkék Éjszakái” alkalmából (lásd lent) néhány ezek közül a „rések” közül bezárul majd. Meglehetősen fájdalmas hiányt képviselnek ezúttal is elsősorban Írország, a Földközi-tenger szigetei (Málta és Kréta kivételével), Bosznia-Hercegovina, Szlovénia és Oroszország.

HATÁROZÁSI PROBLÉMÁK, PROBLÉMÁK A GYUJTÉSI MÓDSZEREK KÖRÜL

A határozással és a gyűjtési módszerekkel kapcsolatos problémákról az 1.EMN 2004 „tudományos mérlegében” már több alapvető megjegyzést közöltünk. Természetesen ezúttal is számos olyan fajt jelentettek, melyeknél a helyes meghatározás egyáltalán nem egyszerű és sokszor csak genitália-vizsgálat alapján lehetséges. Gyakran az sem szembetűnő, hogyan kerültek ilyen fajok meghatározásra. Az adatközlőket ezért ismételtlen nyomatékkal arra kérjük, hogy a genitália-vizsgálat útján meghatározott fajokat a leadandó listákban külön jelöljék meg. Az EMN-alaptáblázatba ezért bevezettünk egy ennek megfelelő külön oszlopot.

A 3. EMN fajlistáján (4. táblázat) első pillantásra a következő fajták vagy fajtacsoportok tűnnek a meghatározás pontosságát szempontjából a legproblemátikusabbnak:

SATURNIIDAE: *Saturnia pavonia/pavoniella*; DREPANIDAE: *Watsonalla binaria/uncinula*, *Cilix glaucata/hispanica/asiatica*; GEOMETRIDAE: *Macaria notata/alternata*, *Charissa* spp., *Dyscia* spp., *Chlorissa* spp., *Cyclophora* spp., *Scopula* spp., *Idaea* spp., *Nebula salicata/ablutaria/achromaria*, *Horisme tersata/radicaria*, *Eupithecia* spp., *Rhinoprora* spp.; NOTODONTIDAE: *Furcula* spp.; NOCTUIDAE: *Acronicta tridens/psi*, *Dysgonia algira/torrída*, *Cryphia* spp., *Abrostola* spp., *Cucullia* spp., *Shargacucullia* spp., *Paradrina* spp.; NOLIDAE: *Nola* spp., *Nycteola* spp.; ARCTIIDAE: *Eilema caniola/complana/pseudocomplana*, *Spilosoma lubricipeda/urticae*.

Szeretnénk itt megismételni a már korábban tett fontos megjegyzéseket: Ha különleges, szokatlan, de már nem ellenőrizhető adatok (lelohely, dátum) bekerülnek az irodalomba, ezeket rendszerint soha többé nem lehet az ismeretek köréből törölni. Ezzel ezek egyszer s mindenkorra meg lesznek hamisítva. Szokatlan fajokhoz, vagy fogási adatokhoz tartozó bizonyítópéldányokat (pl. egy őszi lepkefaj júliusban) mindig meg kellene tartani (ehhez azonban sajnos képesnek kell lenni arra is, hogy felismerjük, mi a „szokatlan”!). Ha ilyen adatokhoz nem lehet bizonyítópéldányt felmutatni, akkor ezeket nem lenne szabad egy adatbankban megörözni, vagy csak egy kérdőjel kíséretében. Különben az esetleges hamis adatok örökre törölhetetlenné válnak, ami sajnos már ma is sok esetben, sokfelé így van. Nehezen felismerhető fajok esetében a „megfigyelés”, vagy a fényképezés, mint bizonyítási módszer gyakran sajnos messzemenően lehetetlen, pedig éppen ezeknek a pontos kikutatása különösen fontos lenne. További gondolatokat e téma körül lásd az 1. és a 2.EMN „tudományos mérlegének” megfelelő fejezetében.

AZ EREDMÉNYEKROL

Rendszer, taxonómia és nomenklatúra

A fajlista összeállításánál (rendszer, taxonómia, nomenklatúra és a fajok sorszámozása) ezúttal is KARSHOLT és RAZOWSKI európai katalógusát vettük alapul („KARSHOLT, O. & RAZOWSKI, J., 1996: The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist. – Apollo Books, DK - Stenstrup”). Bár ezzel a rendszerrel nem értünk minden részletében egyet vagy nem vagyunk vele megelégedve és ebben nem állunk egyedül, ameddig nem jelenik meg egy hasonlóan átfogó, jobb európai lepidoptera-lista, addig K & R listáját tartjuk a gyakorlatban legjobban alkalmazhatónak. Különben se lesz egy olyan európai lepidoptera-lista összeállítása valószínűleg soha se elérhető, amellyel rendszertanilag, taxonómiailag és nomenklatúráilag minden érintett megbékélne.

Ennek ellenére ez nem jelenti azt, hogy a 3EMN fajlistájában (és az összesített EMN-fajlistában) nem található semmiféle eltérés a K & R 1996 katalógussal szemben:

- Olyan fajnevek, melyek valamelyik taxonnál csak 1996 után lettek érvényesek és erről a szerzőknek tudomásuk is van, szinonimként lettek feltüntetve, amennyiben ott, mint „valide sp.-name“ (=jelenleg érvényes fajnév) vannak jelölve (jelenleg „érvényes”, új genusz neveket azonban ezúttal nem tüntettünk fel, mert a genusz nevek többé-kevésbé szubjektívek és bizonyos kivételektől eltekintve gyakorlatilag nem lehetnek „érvényesek”!).
- Olyan fajok, amelyek a KARSHOLT & RAZOWSKI 1996 katalógusban hiányoznak, legjobb tudásunk szerint be lettek sorolva és tízedes-törttel számozva (pl. 9929.1 *Aetheria weissii* DRAUDT, besorolva K & R 1996 alapján a 9929. sorszámú faj után).
- Megpróbáltunk taxonómiaiailag különösen fontos, a K & R 1996 katalógusban nem szereplő alfajokat elkülönítve figyelembe venni. Ezek tízedes-törttel, századpontosággal lettek számozva (pl. a nevezéktani törzsalak: 8048.00 *Scopula submutata submutata* Tr., egy további alfaja ennek a fajnak: 8048.01 *Scopula submutata nivellearia* OBTH.).

A jelentett Macrolepidoptera-fajok

Bár az időjárás sokfelé az optimum alatt volt és a 3.EMN dátumai a fajszegény tavaszi időszakra estek, a 392 résztvevőnek a 436 vizsgálati helyen összesen 553 „Macroheterocera”-fajt (néhány fontosabb alfajt is beleértve) sikerült kimutatnia (4. táblázat, 3. térkép) (1.EMN 2004: 850 spp.; 2.EMN 2005: 985 spp.). Egy mindössze öt tavaszi naptári napot felölelő időszakból ez nem kevesebb, mint 20.3%-a a KARSHOLT & RAZOWSKI-féle 1996-os katalógusban egész Európára megadott kb. 2730 „nagylepke-fajnak”. Az eredmények összesített táblázata - amely terjedelme miatt csak az Interneten kerülhet nyilvánosságra (a címeket lásd lent) - ezúttal 6'971 excel-adatsort tartalmaz (1.EMN 2004: 6'825, 2.EMN 2005: 16'079).

Ezzel az eddigi 3 EMN során jelentett taxonok száma összesen 1328-ra emelkedett, melyekből 1305 a faj (Európa faunájának 47.8%-a) és 24 a további fontosabb alfaj. Ezek közül 282 faj és alfaj (21.2%) mind a három évben jelentve lett, ami figyelembe véve a nagyon különböző dátumokat (április vége, július eleje, augusztus közepe) egy meglepően magas szám. A 1328 faj és alfaj közül 167 (12.6%) csak az 1.EMN alkalmából lett jelentve, 230 (17.3%) csak a 2.EMN alkalmából, és 163 (12.3%) csak most, a 3.EMN alkalmából. Az EMN összefajlista e jelentős gyarapodásának az oka, hogy két nyári rendezvény után (2004. és 2005.) az EMN 2006.-ban tavasszal került megrendezésre. A 4.EMN-től (2007.X.11.-15.) előreláthatólag ismét egy jelentős számú új faj várhatunk el.

– A legtöbb helyről jelentett fajok a következők voltak:

Orthosia gothica, *Orthosia incerta*, *Orthosia cerasi*, *Conistra vaccinii*, *Selenia dentaria*, *Orthosia cruda*, *Cerastis rubricosa*, *Ectropis crepuscularia* (=bistortata) *Drymonia ruficornis*, *Peridea anceps*, *Lycia hirtaria*, *Egira conspicillaris*, *Xylocampa areola*, *Trichopteryx carpinata*, *Selenia tetralunaria*, *Colocasia coryli*, *Eupithecia abbreviata*, *Diaphora mendica*, *Conistra rubiginea*, *Panolis flammea*, *Gymnoscelis rufifasciata*, *Xanthorhoe fluctuata*, *Agrotis puta*, *Ligdia adustata*, *Orthosia gracilis*, *Phragmatobia fuliginosa*, *Brachionycha nubeculosa*.

– A legtöbb országból jelentett fajok a következők voltak (5. táblázat):

Orthosia incerta (22), *Orthosia gothica* (21), *Orthosia cruda* és *Orthosia cerasi* (19-19), *Conistra vaccinii* és *Cerastis rubricosa* (17-17), *Selenia dentaria*, *Lycia hirtaria*, *Ectropis crepuscularia* (=bistortata), *Drymonia ruficornis* és *Conistra rubiginea* (16-16).

– A következő 5 faj (0.9%) legalább egyetlen egy helyről nagyon magas gyakorisággal (100-1000 pld.) lett jelentve: GEOMETRIDAE: *Ectropis crepuscularia* (=bistortata), *Eupithecia abbreviata*; NOTODONTIDAE: *Peridea anceps*; NOCTUIDAE: *Mythimna vitellina*; ARCTIIDAE: *Eilema sororcula*.

– A következő 26 faj (4.7%) legalább egyetlen egy helyről meglehetősen magas gyakorisággal (30-99 pld.) lett jelentve: DREPANIDAE: *Polyploca ridens*; GEOMETRIDAE: *Lomaspilis marginata*, *Hypomecis punctinalis*, *Ematurga atomaria*, *Epirrhoe alternata*, *Contaconvexa polygrammata*, *Eupithecia dodoneata*, *Gymnoscelis rufifasciata*, *Trichopteryx carpinata*; NOCTUIDAE: *Autographa gamma*, *Brachionycha nubeculosa*, *Synthymia fixa*, *Hoplodrina ambigua*, *Conistra vaccinii*, *C. rubiginea*, *Xylocampa areola*, *Orthosia incerta*, *O. gothica*, *O. cruda*, *O. cerasi*, *Panolis flammea*, *Egira conspicillaris*, *Noctua pronuba*, *Agrotis puta*; PANTHEIDAE: *Colocasia coryli*; ARCTIIDAE: *Diaphora mendica*.

– A legmagasabb fajszámokat a következő országoknál találhatjuk (3. táblázat):

Spanyolország (254), Magyarország (217), Franciaország (140), Svájc (135), Románia (106), Olaszország (93), Nagy-Britannia (90), Németország (79) és San Marino (77).

Faunisztikai újdonságok

A rendezvényünk egyik célja az is, hogy esetleg Európa, valamelyik ország, vagy nagyobb ország rész faunájára valamiféle újdonságot találjunk. Ehhez azonban több kezdeményezési kedvre és közlékenységre lenne szükségünk

lepkész kollégáink részéről, akik saját országukat általában sokkal jobban ismerik, mint mi. Ezen a téren az EMN-nagykövetektől is elvárjuk, hogy a kiértékelést saját ötleteikkel, melyek területeiket érintik, megkönnyítsék és gazdagítsák.

Nem ismeretes számunkra, hogy a 3.EMN alkalmából Európa, vagy valamelyik ország faunájára új fajok kerültek volna elő, kivéve egy sor fajt az eddig alig kutatott San Marinói Köztársaságban (lásd a 2.EMN „tudományos mérlegét”). Azonban mégis jelentve lett néhány olyan faj, amely KARSHOLT & RAZOWSKI 1996.-os európai katalógusában nem szerepel, mégpedig a *Saturnia pavoniella* ESP. (bona sp.), a *Cilix asiatica* O.BANG-HAAS, a *Nebula abluaria* BSD. (bona sp.) és az *Aetheria weissii* DRAUDT (bona sp.). Mint látható, a legtöbb esetben azonban nincs valódi újdonságról szó, hanem csak korábbi alfajokról, melyeket ma önálló fajoknak („bona species”) tartunk.

Taxonómiai megjegyzések, faunisztikai különlegességek

1) *Saturnia pavonia* (LINNAEUS, 1758) és *pavoniella* (SCOPOLI, 1763) (Saturniidae):

3. Európai Lepkék Éjszakái 2006:

S.pavonia: Néhány példány a következő országokból: Németország, Nagy-Britannia, Magyarország, Hollandia, Lengyelország és Spanyolország.

S.pavoniella: Egy kevés példány Dél-Svájcban (2) és a San Marinói Köztársaságból (1).

Bár már SEYER 1987.-es publikációja óta (Entomologische Zeitschrift, Essen, 97:171-173) feltevésre került, hogy a korábbi „*pavonia*-alfaj” *ligurica* WEISMANN, 1872 (= *meridionalis* CALBERLA, 1887) egy önálló fajt képvisel, KARSHOLT & RAZOWSKI 1996.-os európai katalógusában nyoma sincs ennek a névnek. Az e taxon körüli helyzetet, a helyes fajnevet (*pavoniella* SCOP.) is beleértve, végül is HUEMER & NÄSSIG 1996.-os publikációja foglalja össze és egyben tisztázza is félreérthetetlenül, úgy hogy ezt ma már minden európai lepkésznek ismernie és elismernie kellene. – Ennek elősegítése érdekében szeretnénk itt e publikáció összefoglalását és néhány ábráját megismételni, továbbá egy térképet a két taxon jelenleg (2007. március) ismert és a „CSCF“-nél („Centre Suisse de Cartographie de la Faune“ = Svájci Faunaterképezési Központ, CH-Neuchâtel) elektronikusan rögzített svájci elterjedéséről. A szíves hozzájárulásért köszönetet mondunk HUEMER Peter (Innsbruck), NÄSSIG Wolfgang (Frankfurt am Main) ill. GONSETH Yves (CSCF Neuchâtel) kollégáknak.

– Német eredeti:

„HUEMER, P. & W. A. NÄSSIG (2003): Der Pfauenspinner *Saturnia pavoniella* (SCOPOLI, 1763) sp.rev. im Gebiet der Ostalpen (Lepidoptera: Saturniidae). – Entomologische Zeitschrift, Stuttgart, 113 (6): 180-190.“

„Zusammenfassung: In Europa existieren offensichtlich (zumindest) zwei unterschiedliche Arten des „Kleinen Nachtpfauenauges“: *Saturnia (Eudia) pavonia* (LINNAEUS, 1758) im Norden und *Saturnia (Eudia) pavoniella* (SCOPOLI, 1763), sp.rev., im Süden, mit noch ungeklärten Verhältnissen in Südfrankreich sowie auf der Iberischen und der Balkanhalbinsel. Die Verbreitung dieser zwei Arten, definiert durch Infertilität der weiblichen und der meisten männlichen F₁-Hybriden sowie morphologische Merkmale (einschliesslich Genitalmorphologie), in Europa und insbesondere in den Ostalpen wird erläutert und kartographisch illustriert. Die zwei Arten überlappen lokal, und vereinzelt kann anscheinend Introgression (verursacht durch gelegentliche fertile Männchen?) auftreten. Die Taxa *ligurica* WEISMANN, 1876, *meridionalis* CALBERLA, 1887, *donauensis* SEYER, 1991, und *melichi* SEYER, 1991, sind neue Synonyme von *S.pavoniella* (SCOPOLI, 1763) (syn.nov.). Das Taxon *carpini* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775) wird aus traditionellen Gründen in der Synonymie von *S.pavonia* belassen. Die Taxa *valcareli* (AGENJO, 1970 [1972?]) und *iberligurica* (GÓMEZ BUSTILLO et al., 1982) gehören nicht zu *S.pavoniella* und werden mit *S.pavonia* rekombiniert und synonymisiert (comb.rev., syn.nov.); *S.pavoniella* ist in Spanien bisher nicht eindeutig nachgewiesen. Der Norden Spaniens wird offensichtlich von *S.pavonia* besiedelt und der Süden vom Taxon *josephinae* SCHAWERDA, 1924, dessen Status noch zu klären ist; die Situation in Zentralspanien und insbesondere in der Nordostecke Spaniens rund um Barcelona sowie in Südfrankreich (wo Stücke vorkommen, die habituell *S.pavoniella* gleichen, aber genitalmorphologisch *S.pavonia* sind) ist weiterhin ungeklärt.“

– Magyar fordítás:

„HUEMER, P. & W. A. NÄSSIG (2003): A pávaszem *Saturnia pavoniella* (SCOPOLI, 1763) sp.rev. a Keleti Alpok területén (Lepidoptera: Saturniidae). – Entomologische Zeitschrift, Stuttgart, 113 (6): 180-190.“

„Összefoglalás: Európában nyilvánvalóan (legalább is) két különböző faj létezik a „kis éjjeli pávaszemnek”: a *Saturnia (Eudia) pavonia* (LINNAEUS, 1758) északon és a *Saturnia (Eudia) pavoniella* (SCOPOLI, 1763), sp.rev., délen, még tisztázatlan körülményekkel Dél-Franciaország, valamint az Ibériai- és a Balkán-félsziget területén. Ezt a különválást meghatározzák egyrészt az F₁-hibrideknél fellépő terméketlensége a nőstényeknek és a legtöbb hímnak, valamint morfológiai bélyegek (a genitálmorfológiát is beleértve). Tisztázásra és egy térképen illusztrálásra kerül a két faj elterjedése Európában, és főleg a Keleti Alpokban. Az elterjedési területek helyenként átfedésbe kerülnek, és ott ritkán nyilvánvalóan még genetikai keveredés is előfordulhat, melyet valószínűleg egyes termékeny hibrid-hímek okoznak. A „*ligurica* WEISMANN, 1876”, a „*meridionalis* CALBERLA, 1887”, a „*donauensis* SEYER, 1991” és a „*melichi* SEYER, 1991” a *pavoniella* (SCOPOLI, 1763) új szinonimjai (syn.nov.). A „*carpini* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775)” hagyományos okokból továbbra is a *pavonia* szinonimjaként lesz tekintve. A „*valcareli* (AGENJO, 1970 [1972?])” és az „*iberligurica* (GÓMEZ BUSTILLO et al., 1982)” taxonok nem tartoznak a *pavoniella*-hoz, ezek újrakombinálásra kerülnek a *S. pavonia*-val mint annak szinonimjai (comb.rev., syn.nov.); a *pavoniella* Spanyolországból eddig egyértelműen még nem került kimutatásra. Spanyolország északi részein nyilvánvalóan a *pavonia* él, déli részein pedig a „*josephinae* SCHAWERDA, 1924”, melynek taxonómiai helyzetét még tisztázni kellene. A helyzet továbbra is tisztázatlan Közép-Spanyolországban, különösen Spanyolország északkeleti sarkában, Barcelona körül, valamint Dél-Franciaországban (ahol olyan példányok fordulnak elő, melyek külsőleg a *pavoniella*-hoz hasonlóak, a genitálmorfológia alapján azonban a *pavonia* taxonhoz sorolandók).”

Itt még egyszer a *pavonia* és a *pavoniella* legfontosabb külső megkülönböztető jegyei (lásd a nyilatkat a 1.-4. ábrákon), melyek azonban egyelőre csak az Alpok tágabb értelemben vett környékén, valamint attól északra és délre érvényesek:

Saturnia pavonia

- Mindkét nemnél: A hátsó szárny külső (post- és szubmediális) harántsávjai egymással messzemenően párhuzamosan futnak a belső szegély felé és azt meglehetősen merolegesen érik el.
- Csak a nősténynél: A tisztán szürke potroh a szelvényhatárokon világosszürke szorókból és pikkelyekből alkotott, határozott gyuruket visel.

Saturnia pavoniella

- Mindkét nemnél: A hátsó szárny külső (post- és szubmediális) harántsávjai a pávaszem vonalában megközelítik egymást, azután a belső szegély felé ismét eltávolodnak egymástól, és végül az előtt egy kis ívvel határozottan a hátsó szárnysarok felé hajlanak.
- Csak a nősténynél: A potroh sokkal egészségesebb színu, szürkésbarna, a szelvényhatárokon világosszürke szorókból és pikkelyekből alkotott gyuruk nélkül, legfeljebb a potroh bore (a szelvények közötti hártya) tunika elő a szorók között, mint egy világosszürkén fénylo gyuru.

A genitáliák megkülönböztető bélyegeit és egy részletes irodalomjegyzéket lásd HUEMER & NÄSSIG 2003.-as publikációjában. További információkat a témához (közötte a két taxon tenyésztésének és fejlődési alakjainak a leírását is) lásd: „LEPIDOPTEROLOGEN ARBEITSGRUPPE (2000): Schmetterlinge und Ihre Lebensräume. Arten – Gefährdung – Schutz. Schweiz und angrenzende Gebiete. Band 3 (Hrsg. PRO NATURA, Verl. Fototar, Egg ZH)“ (a „Saturniidae“ fejezet fő szerzői: JOST Bernhard, SCHMID Jürg és WYMANNS Hans-Peter).

Fontos még egyszer nyomatékkal rámutatnunk arra, hogy e két faj a Keleti-Alpok tágabb értelemben vett környékén helyenként egymás mellett is előfordulhat. Hogy milyen mértékben természetesek ezek a *pavoniella*-populációk ezen a tulajdonképpen „*pavonia*-területen“, az ma már pontosan alig mérhető fel. Ugyanis nem tudhatjuk, hogy mint mintapéldái nem valami különösen ésszerű faunahamisításoknak, hol élnek *pavoniella*-utódjai olyan tenyésztett és jóhiszeműen szabadon engedett pl. olaszországi Saturniáknak, melyeket annak idején „*pavonia*“-nak tartottak.

A 3.EMN során beérkezett *pavonia*-jelentések valószínűleg helyesek, bár nem tudtuk feltétlenül mindenütt pontosan megvizsgálni, hogy minden esetben valóban *pavonia*-ról és nem esetleg mégis *pavoniella*-ról van szó. Különösen a Észak-Spanyolországból (Cantabria: Pesaguero) jelentett példány, egy nőstény, melyről csak egy FARINO Teresa által készített fotó áll rendelkezésre (5. ábra), problematikus és jelenleg teljes biztossággal nem meghatározható. Ez a példány talán azokhoz a populációkhoz tartozik, melyek külsőleg a *pavoniella*-hoz hasonlítanak, de mégis a *pavonia*-hoz hasonló genitáliákkal rendelkeznek (lásd fent), melyek taxonómiai helyzete tehát jelenleg még tisztázatlan.

Ezzel szemben a Dél-Svájcból és a San Marinói Köztársaságból jelentett *pavoniella* példányok külalakjuk alapján egyértelműen ehhez a taxonhoz tartoznak (det. RÉZBÁNYAI-RESER).

Különösen Közép-Európában több figyelmet kellene szentelni ezeknek a tényeknek. Így pl. Magyarországról tudásunk szerint még egyáltalán nem ismeretesek *pavoniella*-jelentések, jóllehet ez a faj ott is biztosan előfordul. A különböző gyűjteményekben fellelhető összes példányt meg kellene gondosan határozni, ezen felül azonban új *pavonia/pavoniella* adatokat is gyűjteni és az eredményeket nyilvánosságra hozni, hogy e két faj pontos elterjedésének kikutatásában előbbre jussunk. További fontos feladat lenne a taxonómiai helyzet tisztázása Dél-Franciaországban, az Ibériai-félszigeten, a Balkánon és Kisázsziában (ill. tovább kelet felé is), mégpedig keresztezési kísérletekkel az ottani taxonok képviselői, valamint a „valódi” *pavonia* és a *pavoniella* taxonok között, vagy pedig összehasonlító génevizsgálattal.

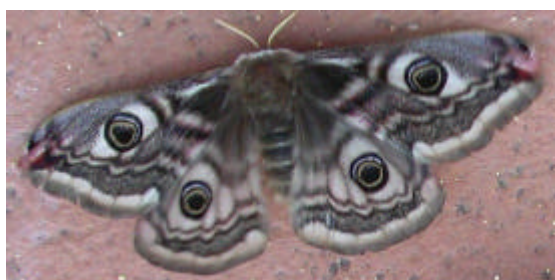
1. ábra: *Saturnia pavonia* L., hím, AT – Nord-Tirol, Niederau (fotó HUEMER Peter).

2. ábra: *Saturnia pavoniella* Scop., hím, AT – Nord-Tirol, Innsbruck (fotó HUEMER Peter).

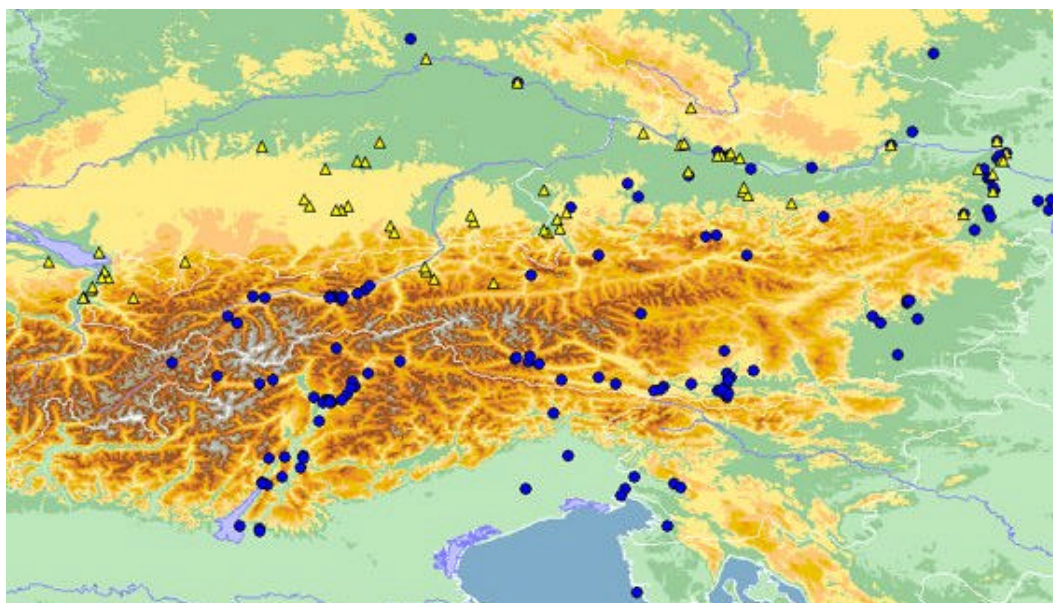

3. ábra: *Saturnia pavonia* L., nőstény, AT – Nord-Tirol, Niederau (fotó HUEMER Peter).

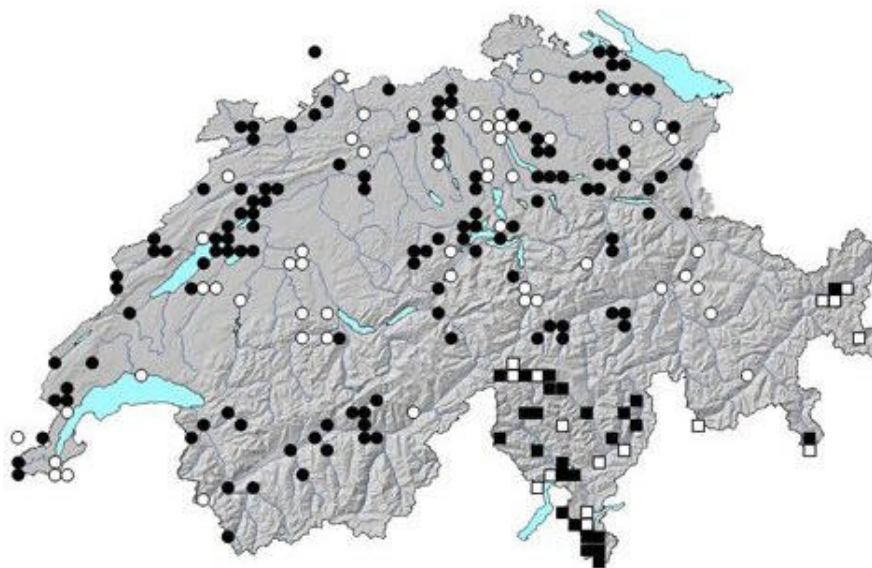

4. ábra: *Saturnia pavoniella* Scop., nőstény, AT – Nord-Tirol, Ampass (fotó HUEMER Peter).

5. ábra: A Észak-Spanyolországból jelentett *Saturnia*-nőstény, a jelenlegi ismeretek szerint valószínűleg a *pavonia* faj egy képviselője (ES - Cantabria: Pesaguero. Fotó: FARINO Teresa).

6. ábra: A *pavonia* (sárga háromszögek) és a *pavoniella* (kék pontok) lelohelyei a Keleti-Alpok és környékének térségében (felülvizsgált anyag alapján) (HUEMER & NÄSSIG 2003 után).

7. ábra: *A pavonia* (pontok) és *pavoniella* (négyzetek) a „CSCF” („Centre Suisse de Cartographie de la Faune” = Svájci Faunaterképezési Központ, CH-Neuchâtel) adatbankjában jelenleg (2007. március) regisztrált svájci lelohelyei (fehér: 1980. előtt; fekete: 1980.-tól).

2) *Nebula salicata* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) és *ablutaria* (BOISDUVAL, 1840)(Geometridae):

A Nebula salicata (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) és *Nebula ablutaria* (BOISDUVAL, 1840) (bona sp.) taxon-pár problematikájához (Lepidoptera: Geometridae).

Szerző: RÉZBÁNYAI-RESER Ladislaus

Natur-Museum Luzern, Kasernenplatz 6, CH-6003 Luzern; e-mail: ladislaus.reser@lu.ch

3. Európai Lepkék Éjszakái 2006:

N. salicata: Néhány jelentés Belgiumból, Magyarországról és Svájcban (az Alpoktól északra).

N. ablutaria ablutaria: Néhány jelentés Bulgáriából, Olaszországból és a San Marinói Köztársaságból.

N. ablutaria probaria: Néhány jelentés Délsvájcban és Horvátországból.

Annak ellenére, hogy a *N. ablutaria* taxont korábban általában önálló fajnak tartották, a *salicata*-hoz nagyon hasonló genitáliája miatt HERBULOT lefokozta „formának” (= a *salicata* fiatalabb szinonimja). Később azonban az *ablutaria* mégis mindig újra mint a *salicata* „alfaja” került említésre (pl. LERAUT 1980), és a LERAUT-lista második kiadásában (1997) pedig kifejezetten ismét mint önálló faj szerepel. KARSHOLT & RAZOWSKI 1996.-os európai katalógusában azonban ez a név nyomtalanul hiányzik. RÉZBÁNYAI-RESER már több faunisztikai publikációjában rámutatott arra, hogy *ablutaria* és *salicata* biztosan két önálló fajt képviselnek. Bár a genitáliákban (11.-13. ábra) valóban csak nagyon kismértékű eltérések figyelhetők meg (ilyenek azonban mégis csak léteznek!), a két taxon hernyói és bábjai, valamint a hímek csápjának a felépítése jól észlelhető különbségeket mutatnak fel.

Az *ablutaria*-hímek csápjának tövi harmada sokkal szélesebben fésűs, mint a *salicata*-hímek esetében (10. ábra). Ott a csáp egy kis kihasasodást mutat, míg a *salicata*-hímeknél a fésűfogak a csúcs irányában egyenesen fokozatossággal lesznek mindig rövidebbek. Ez csak akkor nem látható teljesen világosan, ha a fésűfogak a kiszáradás következtében túlságosan összesodródznak és a csáp nincs laposan kiterítve. – A *salicata* hernyója alapvetően egy szabályszerű hosszanti csíkozást mutat és vörösesbarna színezetet (9. ábra), míg az *ablutaria* hernyója egy tipikus *Larentia*-mintázatot mutat szabálytalan, foltozott hosszanti csíkozással és a karakterisztikus „lépcsőfoltokkal” (mint kis gyozelmi emelvények) a testszelvények hátán, és alapvetően szürkés színezetű. – A *salicata* bábja egyöntetűen okkerbarna, ezzel szemben az *ablutaria* bábja az okkerbarna alapszín felett egy egyértelmű zöldes színárnyalatot visel, különösen a szárnyfedőkön.

Az *ablutaria* mint ponto-mediterrán faunaelem széles körben elterjedt a kelet- és közép-mediterráneumban, beleértve az Alpok déli völgyeit is kevéssel az 1000m feletti magasságig (a nyugat-mediterráneumban a *Nebula ibericata* STGR. váltja fel). Ezzel szemben a *salicata* az Alpok területén (még 2500m fölé is felhatolva) és attól északra él, azon kívül a Kárpátokban, az Appennineken, a Balkán egyes hegységein és esetleg a Pireneusokban is, de Nagy Britanniában is egészen Skóciáig, valamint Írországból. Az *ablutaria*-ról szóló jelentéseket, melyek az Alpoktól északra fekvő

területekről származnak (pl. Wallis, vagy a Jura hegység környéke Svájcban), kivétel nélkül *salicata*-jelentésnek kell tekintenünk.

Az Alpok déli völgyeiben, a Balkánon és az Apennineken a két faj helyenként együtt is előfordulhat. Ilyen élőhelyeken az *ablutaria* 1. generációja korábban repül (március – április, egyesével legfeljebb május közepéig), a *salicata* 1. generációja viszont később (május vége – június). Más a helyzet a 2. generáció esetében. Ennél a *salicata* jelenik meg előbb (július vége – augusztus vége) és az *ablutaria* később (szeptember – október). Az *ablutaria*-nál különösen meleg vidékeken (vagy a laboratóriumban) felléphet november-decemberben egy részleges 3. generáció is. Ezzel szemben hűvösebb élőhelyeken (hegységek magasabb részein, vagy az Alpoktól északra), ahol az *ablutaria* egyáltalán nem tud megélni, a *salicata*-nak csak egy részleges 2. generációja fejlődik ki, vagy egyáltalán nem jelenik meg az, és az esetleges 2. generáció sokkal később is repül, csak szeptember-októberben.

Ennek okai a két faj többszörös laboratóriumi tenyésztése alapján a következők lehetnek: A *salicata* esetében a hőmérsékleti behatások a fejlődés gyorsaságát sokkal erősebben befolyásolják, mint az *ablutaria* esetében. Magasabb hőmérséklet mellett a *salicata* fejlődése jelentősen felgyorsul, ezért a 2. generáció melegebb területeken már a nyár második felében megjelenik. Hűvösebb területeken, ahol az *ablutaria* egyáltalán nem fordul elő, a *salicata* 2. generációjának a kifejlődése ezzel szemben többé-kevésbé kitolódik az ősz idejére. Végül a téli-tavaszi hónapokon keresztül a *salicata* fejlődéséhez ismét sokkal több időre van szükség, ezért jelenik meg később, mint az *ablutaria*. – Az *ablutaria* fejlődési sebessége ezzel szemben valószínűleg sokkal inkább genetikailag rögzített. Még a laboratóriumi tenyésztés folyamán se lehet a fejlődést hőmérsékleti befolyással jelentősen fékezni, vagy meggyorsítani. Ezért az évi két normális generációja ennek a fajnak sokkal egyenletesebben elosztva jelenik meg.

Bár a *salicata* több formában ismeretes (sötétebb és világosabb, szürkés, vagy több-kevesebb sárga behintéssel), látszólag nem lehet nála egyértelmű alfajokat felismerni. Alaposabb vizsgálatok azonban biztosan a felszínre hoznák, hogy ez a faj is több alfajra oszlik. – Ezzel szemben az *ablutaria* esetében legalább két erősen eltérő földrajzi formát lehet megkülönböztetni. A nevezéktani törzsalak sötétebb és több-kevesebb, de egyértelmű sárgás vagy zöldessárga behintést mutat. Hogy ezt a formát még további alfajokra lehet-e felosztani (Közél-Kelet, Földközi-tenger szigetei, Olaszország?), azt még alaposabban meg kellene vizsgálni. Talán vannak közöttük populációk (Kréta, Ciprus?), melyek még önálló fajok is lehetnének. – Az Alpok déli völgyeiben (és valószínűleg a Balkán hegységeinek melegebb völgyeiben is) elterjedt *ssp. probaria* (HERRICH-SCHÄFFER, 1852) sokkal világosabb szürke, a sárgás behintés nagyon gyenge, vagy teljesen hiányzik, és ez a forma ezért különösen hasonló a *salicata*-hoz. Elsorban az 1. generáció képviselői sokkal nagyobbak és szárnyuk lekerekítettebbek, mint a nevezéktani törzsalak esetében. – Ezeknek a formáknak az utódai a laboratóriumi tenyésztés során is megőrizték kinézetüket, ami arra mutat, hogy öröklötten rögzített morfológiáról van itt szó.

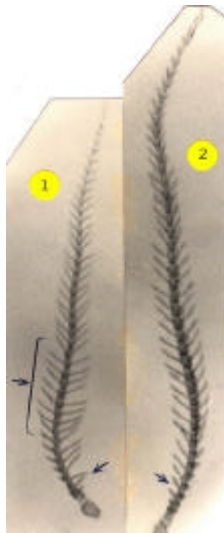
Mellékesen meg kell itt jegyezni azt, hogy a szerző már többször rámutatott a következőkre: Véleménye szerint a *salicata* D.SCH., *ablutaria* BSD. és a *tophaceata* D.SCH. fajokat genitálmorfológiájuk alapján tulajdonképpen a *Coenotephria* PROUT, 1914 nemzetségbe (típusfaj: *tophaceata*) kellene sorolni, és nem a *Nebula*, BRUAND, 1846 nemzetségbe (típusfaj: *nebulata*).

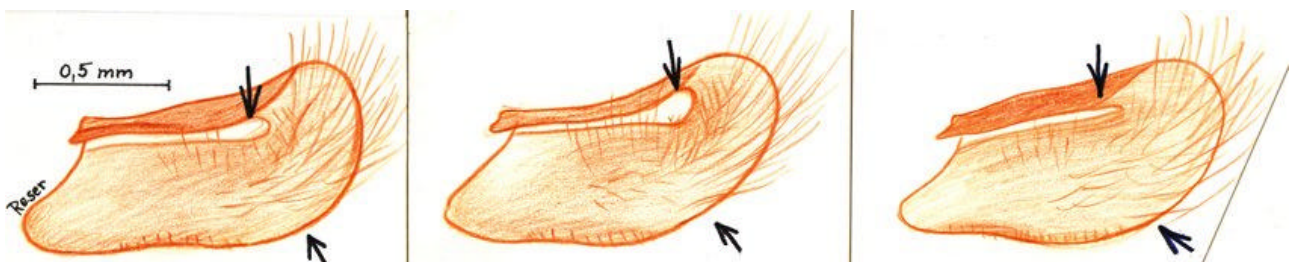
8. ábra: *Nebula salicata* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) és *ablutaria probaria* (HERRICH-SCHÄFFER, 1852) (fotó: H. RÖTSCHKE: Die Geometriden Mitteleuropas)

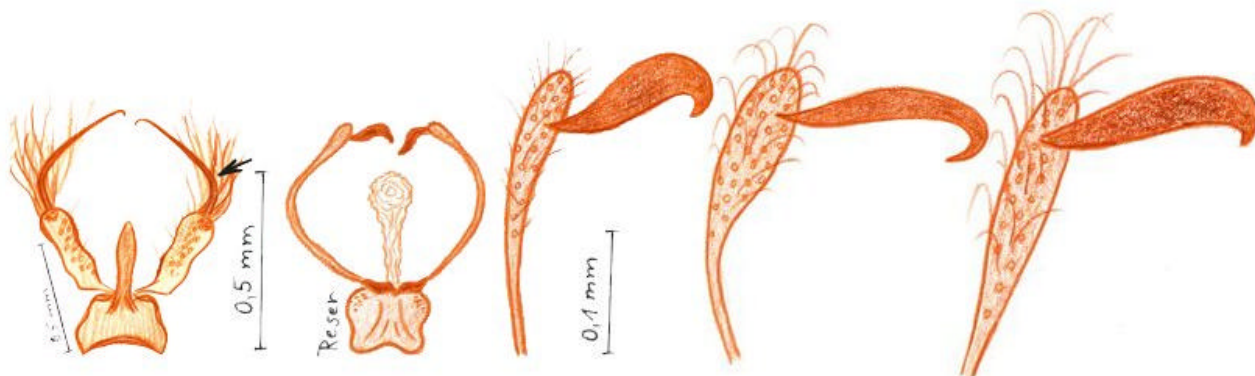
9. ábra: A *Nebula ablutaria probaria* (balra) és a *salicata* (jobbra) hernyójának felső oldala az utolsó fejlődési stádiumban (fotó: Rézbányai-Reser).

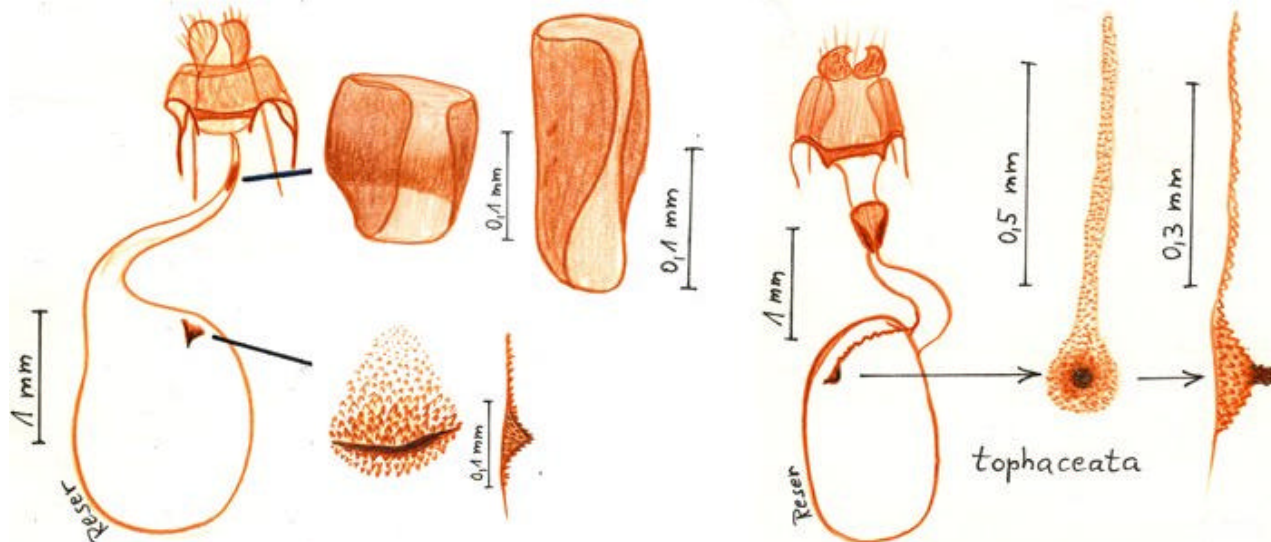
10. ábra: A *Nebula ablutaria* (1) és a *salicata* (2) hímjének csápja (kálilúgban felpuhított, lefedett preparátumok). Az *ablutaria*-nál a csáp rövidebb és zömökebb, a fésufogak a to felett hirtelen jelentősen hosszabbak és a csáp kontúrjain ezzel egy kis kihasasodást eredményeznek. A fésufogak ezen a részen háromszor olyan hosszúak mint a csáp-ízek. A *salicata*-nál a csáp viszonylag hosszabb és karcsúbb, a to felett a fésufogak csak lassan, fokozatosan hosszabbodnak és a csáp kontúrjai ezért csak egy enyhe ívet mutatnak. A fésufogak azon a részen, ahol a leghosszabbak, csak mintegy kétszer olyan hosszúak mint a csáp-ízek. – Csak ritkán fordul elő, hogy ezek az ismertetőjegyek egy preparált lepkénél nehezen felismerhetők, mégpedig akkor, hogy ha a csáp fésufogai az összeszáradás során túl erösen összesodródtak.

11. ábra: A *salicata*, az *ablutaria* és a *tophaceata* (balról jobbra) hím ivarszervének valvái a fontosabb megkülönböztetőjegyekkel (lefedett preparátum).

12. ábra: A *Nebula nebulata* (balra) és a *tophaceata*-csoport (jobbra) hím ivarszervének juxtája a fontosabb megkülönböztetőjegyekkel a processus juxtae végén a *salicata*, az *ablutaria* és a *tophaceata* fajoknál (balról jobbra) (lefedett preparátum). A *salicata* esetében a lánghormájú képződmény rövidebb és kövérebb, az *ablutaria probaria* esetében hosszabb és karcsúbb, vékonyabb mint a nyúlvány „feje”, ezzel szemben a *tophaceata* körülbelül egy köztes eset. Ezek a juxta-karok megkülönböztetik a *salicata*, az *ablutaria* és a *tophaceata* fajokat további *Nebula*-fajoktól, mint pl. *nebulata* (a nemzetség típusfaja), *achromaria*, *ibericata*, *senectaria* és *schneideriana*, melyeknél a karok egyszerűen hegyesen végződnek. Ezért az előbbi hármat (és esetleg még további fajokat is) inkább egy külön nemzetséghez (*Coenotephria* PROUT 1914, típusfaj: *tophaceata*) kellene besorolni.

13. ábra: A *salicata/ablutaria* (balra) és a *tophaceata* (jobbra) nőtényi ivarszerve a jellegzetes tuskemezőkkel (sztigma) és a burzavezeték kitingyurújével a *salicata* (négyzetes) és az *ablutaria* (hosszúskás) fajoknál („in natura”, tehát nem lefedve, szétnyomva).

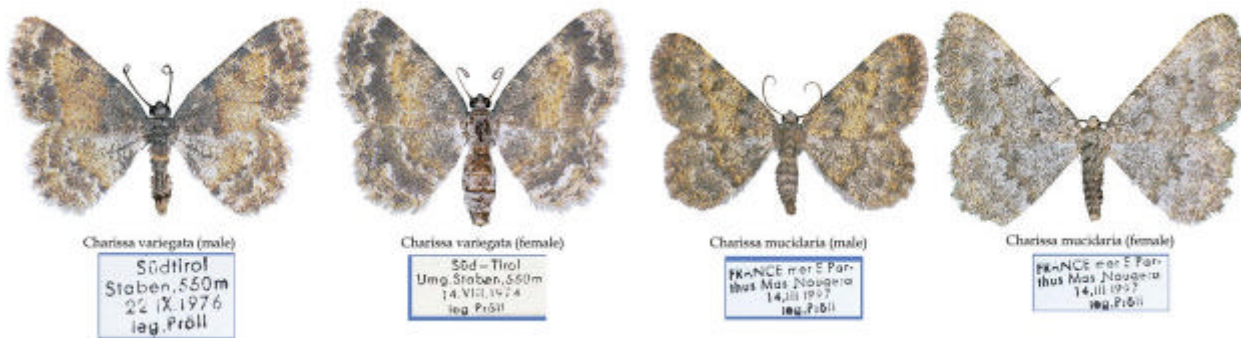
3) *Charissa (Euchrognophos) variegata* (DUPONCHEL, 1830) és *mucidaria* (HÜBNER, 1799) (Geometridae):

3. Európai Lepkék Éjszakái 2006:

Ch.variegata: Néhány példány Dél-Svájcból (4) és Horvátországból (1).

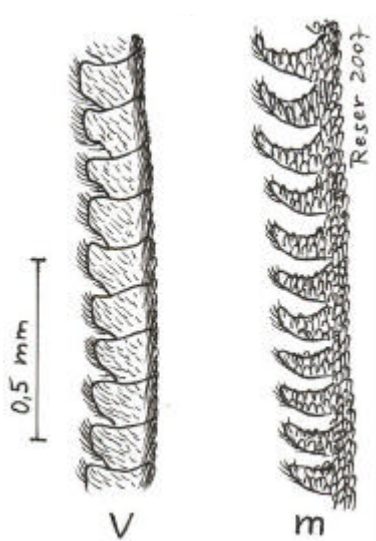
Ch.mucidaria: Több példány Spanyolországból és Portugáliából.

Különbféle gyujteményekben és a szakirodalomban léteznek tévesen határozott ill. jelentett *mucidaria*-k, különösen azért, mert a *variegata* egy sárgás formája a *mucidaria*-val könnyen összetéveszthető. Ezért nem is biztos, hogy a jelenlegi pontos elterjedése ennek a két fajnak valóban ismert. Még FORSTER & WOHLFAHRT 1981 alapvető közép-európai művében is tévesen lesz a *mucidaria* jelentve Dél-Svájcból (ez a faj Svájcban valószínűleg csak Genf környékén fordul elő). Jóllehet a két faj habitusa alapján is fel lehet ismerni (14-15.ábra), az eltérő genitáliákon kívül a hím csápjának a felépítése is biztos megkülönböztetője (a *variegata* esetében fésűfogak nélkül, csak gyenge, lazán szorított fésűfogakkal, a *mucidaria* esetében egészen rövid, de nyilvánvaló, pikkelyekkel fedett dupla fésűfogakkal) (16. ábra). – Biztosra vehető, vagy legalábbis messzemenően feltételezhető, hogy a 3.EMN alkalmából jelentett valamennyi *variegata* (Svájc és Horvátország) valamint *mucidaria* (Spanyolország és Portugália) meghatározása korrekt.

14. ábra: *Charissa variegata* (DUPONCHEL, 1830) (fotó: H. RÖTSCHKE: Die Geometriden Mitteleuropas)

15. ábra: *Charissa mucidaria* (HÜBNER, 1799) (fotó: H. RÖTSCHKE: Die Geometriden Mitteleuropas)

16. ábra: A hím *Charissa variegata* (v) (CH Lugano, Monte Bré) és a *mucidaria* (m) (ES Catalonia, Rosas) csápjá középső részének szelvényei.

4) *Eupithecia venosata* (FABRICIUS, 1787) és *schiefereri* BOHATSCH, 1893 (Geometridae)

3. Európai Lepkék Éjszakái 2006:

E.venosata: 1-1 példány Spanyolországból (Andalúzia) és Olaszországból (Szicília) (ivarszervi vizsgálat hiánya miatt mindkettő bizonytalan).

E.schiefereri: Néhány példány Bulgáriából (Rhodope) és Spanyolországból (Katalónia).

Bár e két többé-kevésbé xerotermofil faj imágóinál bizonyos morfológiai különbségek külsoleg is léteznek (18. ábra), teljes biztossággal csak az ivarszervük alapján lehet őket meghatározni (21-22. ábra). A hímnél a potroh utolsó alsó hasi lemezének (sternit) jellegzetes tövisai alapján a megkülönböztetés a szorók egy finom ecsettel történő eltávolítása után még külsoleg is könnyen lehetséges (21. ábra). – A *schiefereri* elterjedése (lásd: „MIRONOV 2003: The Geometrid Moths of Europe, Vol.4. – Apollo-Books, DK-Stenstrup”, <http://www.apollobooks.com>) látszólag még nem eléggé ismert, mert valószínűleg gyakran mint *venosata* kerül meghatározásra és regisztrálásra. Különösen olyan országokban vagy országrészekben kellene a fellelhető „*venosata*”-példányokat alaposabban megvizsgálni, ahonnan eddig csak a *venosata* ismert és a *schiefereri* még egyáltalán nem (pl. Magyarország nagy része, vagy Dél-Spanyolország). Legalábbis Svájcban, de valószínűleg másutt is, ehhez a dátum egy jó kiindulópontként szolgálhat. A *schiefereri* részben korábban repül (március – május), a *venosata* ezzel szemben később (május – augusztus). Abban az időszakban, amelyben a kettő esetleg valahol együtt repül (május, június eleje), a *schiefereri* imágói rendszerint már lerepült állapotban vannak, míg a *venosata* imágói még egészen frissek.

A 3.EMN alkalmából 6 helyről (Spanyolország 4, Olaszország 1 és Bulgária 1) összesen legalább 12 „*venosata*” lett jelentve, ezzel szemben egyetlen *schiefereri* se. Mert április vége mint repülési idő normális körülmények között a *schiefereri* és nem a *venosata* esetében tipikus, az EMN-központból arra kértük az adatok jelentőit, hogy ezeken a példányokon utólag ivarszervi vizsgálatot végezzenek. Sajnos némely esetben csak egy fotó, vagy egy megfigyelési eredmény állt rendelkezésre és nem bizonyítópéldány. Minden esetre egy tény le kell nyomatékkal rögzítenünk: A

genitália alapján egyetlen egy jelentett „*venosata*” esetében se sikerült bizonyítani, hogy a példány valóban ehhez a fajhoz tartozik.

A Bulgáriából (Kelet-Rhodope) és Spanyolországból (Katalónia: Casàres és La Pobla de Claramunt) jelentett pár példányról utólag kiderült, hogy egyértelműen a *schiefereri*-hez tartoznak (jóllehet ez a faj Katalóniában különben nagy ritkaságnak számítana!). Katalóniából (Beuda: Can Grau) jelentett további „*venosata*” példányok egy fotó után szintén *schiefereri*-nek tunnek. A Dél-Spanyolországból (Andalusia: Casares) jelentett „*venosata*” pontos meghatározása lehetetlen volt, mert se egy bizonyítópéldány, se egy fotó nem áll rendelkezésre. Ugyanerrol a helyről létezik azonban 6 fotó más nagyon korai „*venosata*”-példányokról (19. ábra). Ezek közül némelyik talán valóban *venosata*, mások azonban aligha határozhatók meg pontosan. Ehhez azonban meg kell jegyeznünk, hogy a *schiefereri* MIRONOV 2003.-as elterjedési térképe alapján Andalúziában eddig nyilvánvalóan még soha nem került elő (amit éppen mégis alaposabban meg kellene még vizsgálni!). – Egyedül a Sziciliából (Taormina) jelentett példány tartozhat egy fénykép alapján (20. ábra) valóban a *venosata* fajhoz, ivarszervi vizsgálat nélkül azonban ez a határozás is egy kissé bizonytalan. Sziciliából ugyanis mindkét faj ismert. Nagyon valószínű, hogy Európa legdélibb részein a *venosata* sokkal korábban repül, mint északabbra. Minden esetre e két faj repülési idejét pl. Dél-Olaszországban (de bizonytalán másutt is) még alaposabban meg kellene vizsgálni.

Tehát óva intünk minden természetkutatótól, hogy az *E.venosata* és *schiefereri* fajokat az imágó kinézete alapján különböztesse meg. Minden bizonnyal létezik számtalan téves határozás úgy a szakirodalomban, mint a gyűjteményekben. E két faj biztos megkülönböztetésére mindenütt több gondot kellene fordítani. – Még fel szeretnénk a figyelmet hívni arra, hogy az *E.carpophagata* STAUDINGER, 1871 és a *venosata* genitáliái egymáshoz nagyon hasonlóak. E két fajt lepke alakjában inkább a kinézete alapján lehet megkülönböztetni!

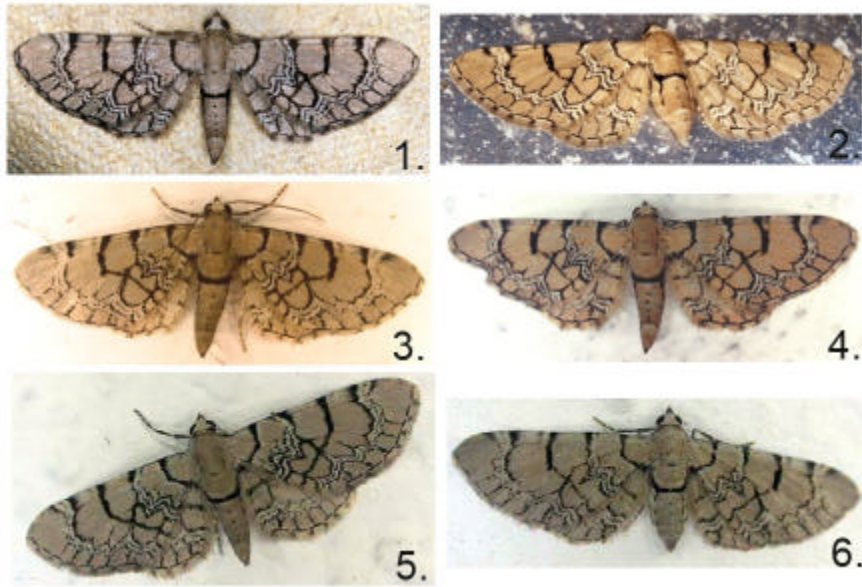
17. ábra: A Natur-Museum Luzern (Svájc) gyűjteményéből kiválogatott példányok.

- *Eupithecia venosata* (balról jobbra): CH-Gersau (Schwyz) 1980.VII.8.; CH-Gersau (Schwyz) 1980.VII.14.; CH-Meggen (Luzern) 1931.VII.2.; CH-Lavorgo (Tessin) 1985.VI.15.; CH-Mergoscia (Tessin) 1979.VII.15.; CH-Visperterminen (Wallis) 1994.VI.18.; CH-Visperterminen (Wallis) 1994.VI.17.; CH-Visperterminen (Wallis) 1994.VI.5.; CH-Bern (Bern); HU-Zirc (Veszprém) 1969.VI.18.

- *Eupithecia schiefereri* (balról jobbra): CH-Biasca (Tessin) 1992.IV.26.; CH-Lavorgo (Tessin) 1986.V.18. (3x); AT-Graz (Steiermark) e.l. 1924.V.; CH-Biasca (Tessin) 1998.V.20.; CH-Lavorgo (Tessin) 1987.VI.1. (3x); AT-Graz (Steiermark) e.l. 1925.V.

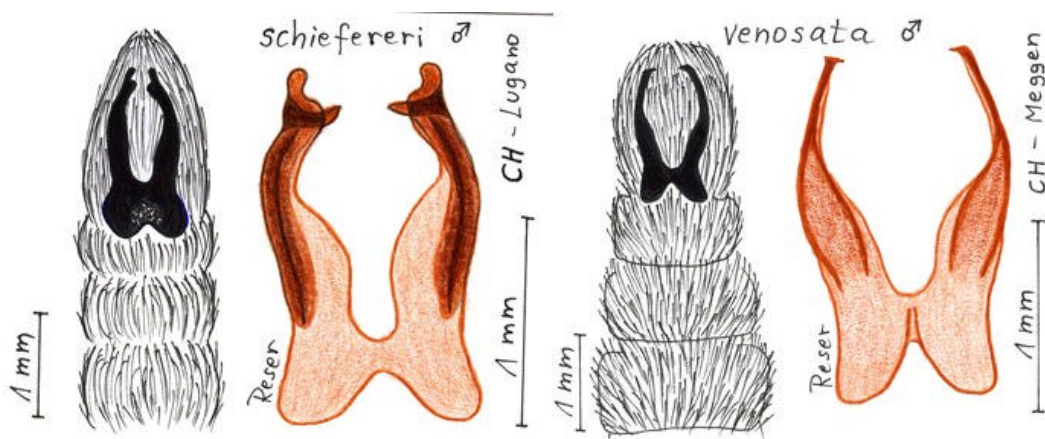
18. ábra: Külso megkülönböztetőjegyek az *E.venosata* és az *E.schiefereri* között MIRONOV 2003 után („The Geometrid Moths of Europe, Vol.4, Larentiinae II.“, p.116 – Apollo-Books, DK-Stenstrup) (a szerző és a kiadó szives engedelmével, <http://www.apollobooks.com>). Ezek azonban egy tökéletesen biztos határozásra nem alkalmasak.

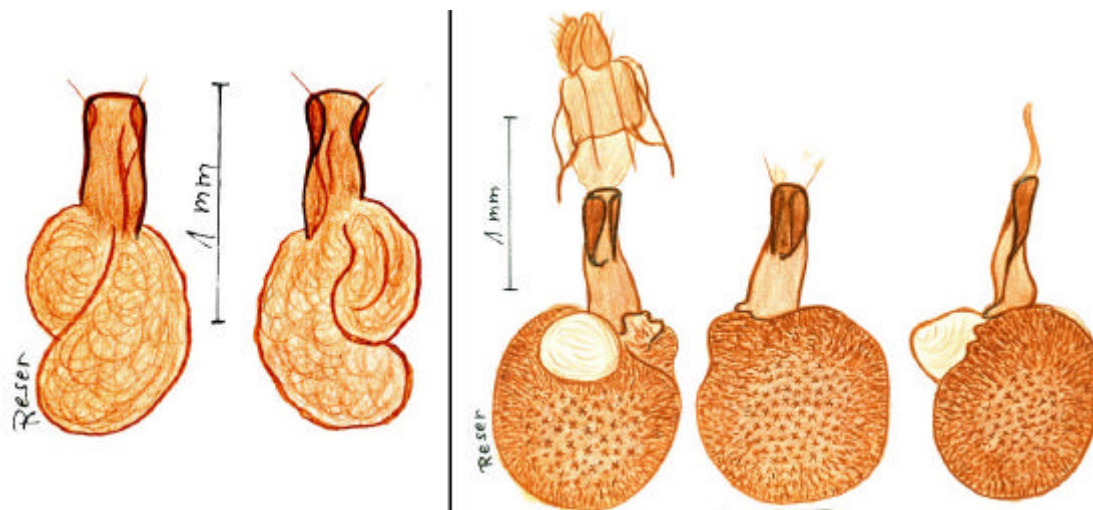
19. ábra: Hat korai „*venosata*“ (vagy részben *schiefereri*?) Andalúziából (Casares) (fotó: HALE Penny), melyek azonban nem a 3.EMN során kerültek megfigyelésre (a színek részben nem teljesen természetűek). A számozás sorrendjében: 2003.II.28., 2002.III.19., 2004.III.29., 2003.III.31., 2007.IV.4. és 2007.V.5.

20. ábra: A Sziciliából (Taormina, 2006.IV.30.) jelentett „*venosata*“ (fotó: TÄCHTINEN Marco).

21. ábra: Az *Eupithecia schiefereri* (CH Lugano, Kanton Tessin, gen.präp.Nr. REZBANYAI-RESER 28509) és a *venosata* (CH Meggen, Kanton Luzern, gen.präp.Nr. REZBANYAI-RESER 28517) hím ivarszervi részlete (a potrohvég alsó oldala a szörtelenített szternittel, valamint a kipreparált szternit).

22. ábra: Az *Eupithecia schiefereri* (CH Ascona, Kanton Tessin, gen.práp.Nr. REZBANYAI-RESER 4779) és a *venosata* (CH Meggen, Kanton Luzern, gen.práp.Nr. REZBANYAI-RESER 7357) nőstény ivarszervi részletei (burza, burzavezeték).

5) *Lithostege griseata* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) (Geometridae) (helyreigazítás az 1.EMN-hez)

3. Európai Lepkék Éjszakái 2006: Néhány jelentés Magyarországról és a Szerb Köztársaságból.

Ez a speciális faj (23. ábra) már az 1.EMN során is jelentve lett, mégpedig Franciaországból (Normandie, Manche, Montmartin en Graignes, Marais de Cap). Csak később derült ki, hogy ebben az esetben egy a „*Timandra griseata*“ (jelenleg „*comae*“) fajjal történt névcseréről volt szó. A *Lithostege griseata* nem fordul elő Franciaországnak abban a részében. Ez az adat ezért érvénytelennek tekintendő, illetve a *Timandra comae* fajhoz tartozik. A 3.EMN alkalmából azonban most helyes jelentések is érkeztek a *Lithostege griseata*-ról.

23. ábra: *Lithostege griseata* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) (fotó: H. RÖTSCHKE: Die Geometriden Mitteleuropas)

6) *Orthosia schmidtii* (DIÓSZEGHY, 1935) (K & R 1996 szerint) (Noctuidae):

Európa egy ponto-mediterrán specialitása, a „magyar tavaszi-fésusbagoly”, *Dioszeghyana schmidtii* (DIÓSZEGHY, 1935) (korábban *Orthosia schmidtii*) (Lepidoptera: Noctuidae).

Szerzo: KOROMPAI Tamás (Debreceni Egyetem)
3351 Verpelét, Zrínyi Miklós u. 2.; e-mail: ecatax@gmail.com

3. Európai Lepkék Éjszakái:
Számos példány öt lelohelyről Észak-Magyarországon.

A „magyar tavaszi-fésusbagoly” a bagolylepkék (*Noctuidae*) családjába, a szegfubaglyok (*Hadeninae*) alcsaládjába, ezen belül az *Orthosini* tribuszba és a jelenlegi felfogás szerint a *Dioszeghyana* HREBLAY, 1993 nembe tartozik (RÁKOSY 1996.-os munkájában tévedésből „*Dioszeghyela*”), bár még ma is előfordul, hogy *Orthosia*-fajként említik és

a „*Dioszeghyana*” név csak mint alnem szerepel. Fajnevét sokáig „*schmidtii*”-nek írták (így pl. KARSHOLT & RAZOWSKI 1996-os európai katalógusában, és ezért az EMN anyagokban is még így szerepel), a jelenleg érvényes írásmód azonban „*schmidtii*”, mert így áll a faj eredeti leírásában és az állattani nevezéktan legújabb nemzetközi szabályai szerint a nevezéki korrekktúrák kerülendők. – A 3.EMN során csak Magyarországon került elő, ahol a lepkefauna egyik legértékesebb tagja. Állatföldrajzilag igen fontos színezőelem: nyugat-palearktikus, pontomediterrán faj (VARGA et al., 2005), a Kárpát-medencében nyilván posztglaciális reliktum. A Borosjeno és Temesvár (ma Románia) környékéről leírt fajt sokáig kárpát-medencei endemizmusként tartották számon, de később elokerült a Balkán észak-keleti részeirel és néhány évtizede Kis-Ázsiából is (HACKER & SCHREIER 1989, VARGA, 1989). A tatárjuharos lösztölgyesek karakterfaja, ezért a Pannon életföldrajzi régió egyik jellegzetes, értékes lepkéje. Magyarországon fokozottan védett, helyet kapott a „Natura 2000” II. és IV. Mellékletében, és a magyar Vörös Könyvben aktuálisan veszélyeztetett fajként szerepel.

Taxonómiai helyzet: A fajt eredetileg az *Monima* HÜBNER, [1821] nem tagjaként írta le DIÓSZEGHY 1935-ben, később az *Orthosia* OCHSENHEIMER, 1816 nembe tartozónak vélték, majd végül a *Dioszeghyana* HREBLAY, 1993 nembe sorolták át (a „*Parorthosia* RÁKOSY, 1991” alnemzetségnév „nomen nudum”, mert ezzel az évszámmal nem került publikálásra, a „*Parorthosia* RÁKOSY, 1996” alnemzetségnév pedig egy fiatalabb szinoním, tehát mindkettő érvénytelen). Miután a faj KARSHOLT & RAZOWSKI 1996-os európai katalógusában is még mint *Orthosia* szerepel és az EMN során ezt a rendszert követjük, a különböző EMN-táblázatokban mi se vettük át a *Dioszeghyana* nevet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kétségbevonjuk ennek a névnek mint érvényes nemzetségnévnek a létjogosultságát – A *D. schmidtii* külső morfológiai bélyegei, életmódja és fenológiája is nagyban hasonlít az *Orthosia* nem fajaiéhoz, de egyes ivarszervi jellegei erosen eltérek. Ez indokolja külön nembe sorolását, illetve mutatja, hogy a *Dioszeghyana* egy egészen különálló fejlődési ágat képvisel az *Orthosia* rokonsági körön belül (RONKAY & RONKAY, 2006). – Egy ezzel ellenkező véleményt nyilvánít BECK a hernyók összehasonlító vizsgálata alapján, ami bizony szintén megfontolandó (lásd BECK 2000, ahol a „*schmidtii*” azonban még az *Orthosia* nemzetség „*Parorthosia*” alnemzetségébe sorolva szerepel és egy Törökországból származó hernyó, tehát nem az európai nevezéktani törzsalak, kerül leírásra és ábrázolásra!). Szerinte a „*schmidtii*” besorolása egy más nemzetségbe nem szükséges (és itt HREBLAY 1993.-as munkájára hivatkozik), mert hernyójának ornamentikája alapvetően hasonló az *Orthosia miniosa* és az *O. munda* fajokhoz. Ha csak nem akarjuk ennek alapján ezt a három fajt együtt egy külön nemzetségbe sorolni. – Így látható, milyen problematikus és kétértelmű a taxonómiai munka az összehasonlító morfológia alapján, mert az élőlények egyetlen része se nevezhető a „legfontosabbnak”, a genitáliák se! – Elterjedési területének európai részén, így a Kárpát-medencében is a törzsalak él, Kis-Ázsiában (Törökország) viszont a *D. schmidtii pinkeri* HREBLAY & VARGA, 1993 fordul elő. Ez az alfaj rózsaszínes árnyalatú halványbarna alapszínével, kevésbé éles rajzolatával és bizonyos hímvarszervi jellegeivel tér el a nominotipikus alfajtól (RONKAY & RONKAY, 2006).

Külső morfológia: Az elülső szárny kifejezetten rövid, széles, alapszíne egyöntetű, sötét okkerbarna, igen finom okkersárga behintéssel. A rajzlati elemek (kör- és vesefolt) vékonyan, barnássárgával kirajzoltak, a vesefolt a körfolthoz hasonlóan az alapszínnel egyező kitöltésű. A keresztvonalak közül csak a hullámvonalat találjuk meg. A rojt egyöntetű, sötét okkerbarna. A hátulsó szárnyon a holdfolt csak nagyon gyengén látható. Az elülső szárny mintázati elemei csak alig-alig tükröződnek a fonákon. – Legfontosabb külső megkülönböztető jegyei az *Orthosia cruda* D. & SCH. fajjal szemben, amellyel első pillantásra könnyen összetéveszthető: A *schmidtii* elülső szárnyának alakja kevésbé nyújtott, mint az *O. cruda*-é. A kör- és a vesefolt az alapszíntől jóval világosabb barnássárgával vékonyan körülrajzolt, és ezen foltok kitöltése nem, vagy csak alig-alig sötétebb az alapszínnél. Az *O. cruda* vesefoltja általában az alapszíntől jóval sötétebb kitöltésű, a körfoltja hiányzik, vagy csak halvány árnyéka látszódik. A *D. schmidtii* külső hullámvonala világos barnássárga színű (ugyanolyan színű, mint a kör- és a vesefolt körvonala), kissé zezugos lefutású. Az *O. cruda*-nál szinte mindig meglévő – a középteret határoló – külső és belső sötét keresztvonal a *D. schmidtii*-nél szinte mindig hiányzik.

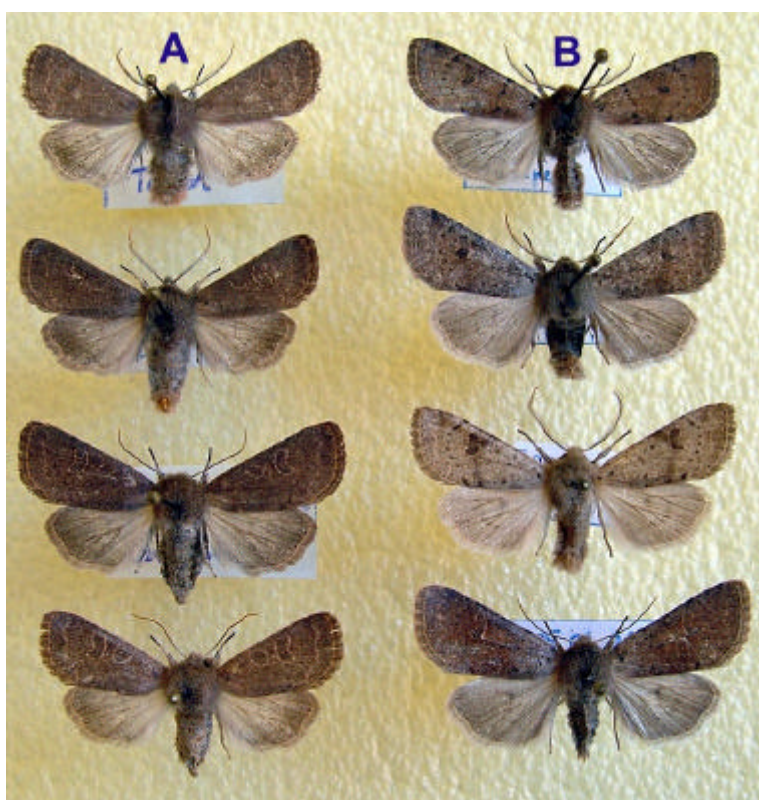
Elterjedés: A sokáig kárpát-medencei endemizmusként számon tartott faj viszonylag szűk elterjedési területtel rendelkezik, a Kárpát-medencében (Pannon életföldrajzi régió) Magyarországon, Szlovákia déli részén és Romániában (de csak nyugaton, a Bánátban – RÁKOSY 1996) él; ezen kívül Bulgáriából, Észak-Görögországból és Törökországból is ismert (RONKAY et al., 2001). – Magyarországi elterjedésére jellemző, hogy előfordulási adatainak nagy része a Dunántúli- és az Északi-középhegység alacsonyabb, déli, hegylábi területeiről, a Duna-Tisza-köze északi részéről, illetve a Körösök mellől, az Alföld délkeleti részéről származik. Az utóbbi évek intenzív magyarországi kutatásainak köszönhetően négy-öt év alatt megduplázódott a faj ismert előfordulási helyeinek száma (KOROMPÁI & KOZMA, 2004).

Élőhely: Általánosságban elmondható, hogy a faj a meleg, tatárjuharos lösztölgyesek (*Aceri tatarico* - *Quercetum*) karakterfaja. Ebben az élőhelytípusban fordul elő a legnagyobb egyedszámban, de emellett egyéb jó minőségű, természetes alföldi és dombvidéki-hegylábi erdössztyepp-tölgyesekben is él. – Az utóbbi években az intenzív magyarországi kutatások eredményeként kiderült, hogy a faj élőhelyigénye tágabb, mint azt korábban gondoltuk. A Mátra-, illetve a Bükk-hegység déli előterében a faj élőhelyeinek jelentős része olyan erosen csertölgy (*Quercus cerris*) dominált gazdasági erdő, melynek cserjeszintjében megtalálható a faj tápnövénye a tatár- vagy a mezei juhar (*Acer tataricum*, *A. campestre*). Az ilyen erdőknek gyakran csak a szegélyében fordulnak elő ezek a juharok, de a *D. schmidtii* mégis megél rajtuk. A faj védelme szempontjából ez egy jelentős felismerés, mert az ilyen természetvédelmi oltalom

alatt nem álló gazdasági erdők juharos szegélyének megőrzésével valószínűleg biztosíthatjuk a lepkefaj populációinak fennmaradását (KOROMPAI, 2006). KÖNIG 1971 (= tenyésztés és fejlődési alakok leírása) szerint azonban a *schmidtii* tölgyfán (*Quercus*) is él. KÖNIG szerint a hernyóknál kannibalizmus fordul elő, tehát lehetőleg elkülönítve tartandók!

Fenológia: Az imágók átlagos időjárású években április elejétől május elejéig repülnek. Korai kitavaszkodás esetén már március végén elkezd repülni a faj. Nagyobb tengerszint feletti magasságban kissé elcsúszik a rajzásideje, ilyen élőhelyeken május elején még frissen kelt nostényeket lehet látni. Az elmúlt években végzett magyarországi kutatások alapján elmondható, hogy a faj rajzásának kezdete egybeesik a kökény (*Prunus spinosa*) virágzásának kezdetével. A rajzás csúcspontja akkor van, amikor a kökénybokrok még virágoznak, de már elvirágozott hajtások is vannak; a galagonya (*Crataegus*) még csak zöld bimbós; de a vadkörte (*Pyrus pyraeaster*) már virágozik (KOROMPAI, 2006). Rajzásideje kb. 15-20 napig tart egy adott élőhelyen. Éjszaka aktívak, az első példányok kb. fél órával a besötétedés után jelennek meg a lámpafényen, és egészen a késő éjszakai órákig tart aktivitásuk. A higanygozlámpa fénye erősen vonzza a fajt, csalétkén ritkábban látni.

Köszönet: Végül köszönettel tartozom RÉZBÁNYAI Lászlónak, aki kéziratomat a szakirodalom alapján fontos ismeretekkel egészítette ki, valamint RONKAY Lászlónak a faj nevezékτανával kapcsolatos információkért.

24. ábra: A *Dioszeghyana schmidtii* (DIÓSZEGHY, 1935) (A) és az *Orthosia cruda* (DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775) (B) példányai Magyarországról (fotó: KOROMPAI Tamás)

Irodalom: 1) BECK, H. (2000): Die Larven der Europäischen Noctuidae. Revision der Systematik der Noctuidae (Lepidoptera: Noctuidae). - Larvae of European Noctuidae. Revision of the systematics of the Noctuidae (Lepidoptera: Noctuidae). - Herpiboliana, Bd.5 (1-4), Marktleuthen. - 2) DIÓSZEGHY, L. (1933-1934): Einige neue Varietäten und eine neue Noctuide aus der Umgebung von Ineu (Borosjenő), Jud. Arad, Rumänien. - Verh. Mitt. Siebenb. Ver. Naturwiss. Hermannstadt, 83-84: 127-132. - 3) HACKER, H. & SCHREIER, H.P. (1989): Dixième contribution à la connaissance de la systématique des Noctuidae de Turquie. Nouvelles observations intéressantes de l'automne 1986 et du printemps 1987 (Lepidoptera, Noctuidae). - Linn. Belgica, 13 (1): 230. - 4) HREBLAY, M. (1993): Neue Taxa aus der Gattung *Orthosia* OCHENSHEIMER, 1816 (s.l.) II. (Lepidoptera, Noctuidae). - Acta Zool. Hung., 39 (1-4): 71-90. - 5) KOROMPAI, T. (2006): A magyar tavaszi-fésűsbagolylepke *Dioszeghyana schmidtii* (DIÓSZEGHY, 1935) 2006. évi monitoring vizsgálata a Bükk Nemzeti Park Igazgatóságához tartozó Natura 2000 területeken. Kutatási jelentés. - Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatal. - 6) KOROMPAI, T. & KOZMA, P. (2004): A *Dioszeghyana schmidtii* (DIÓSZEGHY, 1935) újabb adatai Észak-Magyarországról (Lepidoptera: Noctuidae). - Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 28: 209-212. - 7) KÖNIG, F. (1971): Die Jugendstadien von *Orthosia* (= *Monima* = *Taeniocampa*) *schmidtii* DIÓSZ. (Lepid. Noctuidae). - Entomol. Ber. (Berlin) 4: 29-33. - 8) RÁKOSY, L. (1991): Systematic list of noctuids from Romania (Lepidoptera: Noctuidae). - Bull. Inf. Soc. Lepid. Rom. Suppl. 1: 43-86. - 9) RÁKOSY, L. (1996): Die Noctuiden Rumäniens (Lepidoptera Noctuidae). - Stapfia 46, Linz, pp.648. - 10) RONKAY, G. & RONKAY, L. (2006): A magyarországi csuklyás-, szegfű- és földibagolyok atlasza (Noctuidae: Cucullinae, Hadeninae, Noctuinae) - A guide book to the Hungarian Cucullinae, Hadeninae and Noctuinae (Lepidoptera, Noctuidae). - Kaposvár. - 11) RONKAY, L., YELA, J.L. & HREBLAY, M. (2001): Noctuidae Europaeae, Vol.5, Hadeninae II. - Entomological Press, Soró. - 12) VARGA, Z. (1989): Lepkék (Lepidoptera) rendje. - In: RAKONCZAY, Z. (szerk.), Vörös Könyv. - Akadémiai Kiadó, Budapest, 188-244. - 13) VARGA, Z., RONKAY, L., BÁLINT, ZS., LÁSZLÓ, GY.M. & PEREGOVITS, L. (2005): Checklist of the Fauna of Hungary, Vol.3, Macrolepidoptera. - Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, pp.111.

7) *Mythimna sicula* (TREITSCHKE, 1835) és *scirpi* (DUPONCHEL, 1836) (Noctuidae):

Állásfoglalás a *Mythimna sicula* (TREITSCHKE, 1835) és a *Mythimna sicula scirpi* (DUPONCHEL, 1836) bona ssp., stat.rev., taxonómiai státuszához (Lepidoptera: Noctuidae).

Szerző: RÉZBÁNYAI-RESER Ladislaus

Natur-Museum Luzern, Kasernenplatz 6, CH-6003 Luzern; e-mail: ladislaus.reser@lu.ch

3. European Moth Nights 2006:

M. sicula sicula: Több példány a következő országokból: Spanyolország, San Marinó, Olaszország, Málta és Horvátország.

M. sicula scirpi: Számtalan példány a következő országokból: Svájc, Spanyolország, Franciaország és Portugália.

Már évtizedek óta töprengenek a szakemberek azon a kérdésen, hogy a *Mythimna sicula* és a *scirpi* két önálló faj-e, vagy ugyanannak a fajnak két alfaját képviselik. Fontos lepkészeti munkákban (pl. SEITZ 1938, KOCH 1958 und 1984, FORSTER & WOHLFAHRT 1971, BERIO 1985, FIBIGER & HACKER 1991, FIBIGER 1993, RAINERI & ZILLI 1995, RÁKOSY 1996, KARSHOLT & RAZOWSKI 1996, NOWACKI 1998, FAJCIK 1998, BECK 2000) viszont mindig mint önálló fajok szerepeltek, részben talán csak óvatosságból. – BECK 2000.-es munkájában nagyon alapos leírásra kerül a *sicula* és a *scirpi* hernyója, megfelelő ábrák publikálása mellett, a szerző azonban különös módon egyetlen egy szót se szól a ketto taxonómiai helyzetéről, jóllehet ilyenfajta véleményeivel különben sehol se fukarkodik. Minden esetre a két taxon itt is önálló fajként szerepel, és a „*Sablia* SUKHAREVA, 1973“ alnemzetség hernyóinak egy határozókulcsában a *sicula* és a *scirpi* hernyói között nyilvánvaló megkülönböztető bélyegek vannak megadva. Mindez arra utal, hogy a szerző meg van győződve a két taxon faji önállóságáról.

Más munkákban azonban (pl. CALLE 1976, LERAUT 1980 és 1996) a *scirpi* mégis csak a *sicula* egy alfaja, de néhány publikációban a fent említettek között is megjegyzésre kerül, hogy a *scirpi* taxonómiai helyzete még nincs megfelelően kikutatva.

Újabbán viszont (HACKER, RONKAY, HREBLAY 2002, azon kívül lásd még FIBIGER & HACKER 2005) a *scirpi* hivatalosan lefokozásra került, mint a *sicula* egy „alfaj alatti formája” (tehát egy egyszeru „szinonim”). Ez a felfogás azonban aligha a helyes megoldás, illetve biztosan egy tévedés. Ezt akarja a szerző itt helyesbíteni, hogy a *scirpi* taxon további kutatása ne legyen akadályozva. Emiatt a hivatalos lefokozás miatt jelenleg már egymás után jelennek meg olyan publikációk, melyekben a *scirpi*-t minden további megjegyzés nélkül egyszeruen „*sicula*”-nak nevezik, amit taxonómiailag és faunisztikailag minden bizonnyal félrevezetőnek kell neveznünk. De az Interneten ist találhatunk ma már mindenfelé „*sicula*” elnevezés alatt ábrázolt egyértelmu *scirpi* példányokat.

CALLE 1976.-os munkájából, ahol a *scirpi* a *sicula* egy alfajaként került közlésre, érdekes módon nem lehet világosan kivenni, hogy Spanyolországból mind a ketto jelentve lesz-e (ami megfelelné a valóságnak), vagy csak a „ssp.*scirpi*”. Minden esetre az a lepke, amelyik „*sicula* ssp.*scirpi*” név alatt kerül ábrázolásra (Moscoso, Potevedra, 17. tábla 215. ábra) teljesen nyilvánvalóan egy „*sicula sicula*”, a 215.f ábra (mint „*sicula* ssp.*scirpi* f.*montium*“ megnevezve) egy nem teljesen tipikus *scirpi*, de semmi esetre se annak sötét formája a f.*montium*, és a 215.d ábrán látható lepke (mint „*sicula* ssp.*scirpi* f.*dactylidis*“) valószínűleg helyesen van megnevezve, vagy pedig az egy átmeneti forma a *sicula* és a *scirpi* között (lásd lent), mivel Moscoso környékén nyilvánvalóan mind a ketto elofordul. Ez a helyzet bizonyos körülmények között döntő zavart okozhat ibériai vagy más lepkészeti körökben.

További zavarok elkerülése végett arra is rá kell itt mutatni, hogy FAJCIK 1998.-as munkájában (128. oldal) a *sicula* és a *scirpi* elterjedési adatai részben alapvetően tévesek. A *sicula*-nál ez áll: „délnyugati faj” (helyesen azonban holo- vagy pontomediterrán), továbbá „Közép-Európa délnyugati részén” (ott a *sicula* azonban teljesen ismeretlen), továbbá „Németországban és Svájcban ismert” (Svájcban a *sicula* teljesen ismeretlen, azonban elofordul Közép-Németországban a „Frank”-Svájcban = „Fränkische Schweiz”!). A *scirpi*-nél az áll többek között, hogy „Svájcban még ismeretlen”. Annak ellenére, hogy Svájcban - a fajnak megfelelő elhelyeken - a *scirpi* széles elterjedésű és helyenként gyakori.

A két taxon tipikus formáinak imágói habitusuk alapján jól megkülönböztethetők:

- *sicula* (*siculus* = szicíliai) (típuslelohely Palermo, Szicília): A mellso szárny hegyesebb, keskenyebb, az alapszín világos okkersárga vagy sárgásfehér, a fehéres középpont a szegély irányában egy többé kevésbé sötét hosszúkás törléssel és a világos középso ér alatt a szárnyto felé is egy sötét középsávval. A hátsó szárny világos szinezetu, a szegély néha enyhén elsötétülo, az erek világosak vagy csak enyhén sötétebbek (a német és a belga formák hátsó szárnya a *scirpi*-hez hasonlóan sötétebb).
- *scirpi* (*Scirpus* = káka, a hernyó tápnövénye) (típuslelohely Montpellier, Dél-franciaország): A mellso szárny jobban lekerekített, zömökebb, az alapszín fakó sárgásbarna, többé kevésbé szürkén behintve, a szegélytérben egy pontsor.

A fehéres középpont mellett csak egy kis fekete folttal. A hátsó többé kevésbé sötét, valamivel még sötétebb ezrettel.

Önmagában az a megállapítás, hogy a *sicula* és a *scirpi* hím ivarszerveiben csak nagyon kismértéku vagy nem teljesen általános jellegu, a nöstény iverszervekben pedig egyáltalán semmiféle különbséget nem találunk, nem lehet egy egyértelmű bizonyíték a taxonómiai „azonosság” mellett. Az ivarszervek két önálló faj esetében is lehetnek egymáshoz nagyon hasonlóak, vagy még „azonosnak” is tunhetnek, és ugyanazon a fajon belül is jól észrevehetően variálhatnak. Egyazon faj két alfajának iverszervei is lehetnek messzemenően azonosak, vagy határozottan különbözőek. Egyes egyedül a genitálmorfológia alapján nem lenne szabad egy alfajnevet szinonimná lefokozni. – Ezzel összefüggésben tehát az is érdektelen, hogy a BERIO 1985.-ös munkájában vélt különbségek a *sicula* és a *scirpi* hím ivarszervében valóban léteznek-e. Ha ez úgy lenne, akkor az a helyzet esetleg megkönnyítené a meghatározást, de nem lenne használható mint bizonyíték a faji szinten lévo genetikai izolációra.

Látszólagosan köztes formák létezése sem bizonyíték arra, hogy két taxon genetikailag tekintve „azonos” (=szinonim), ha ez a jelenség ki lesz emelve összefüggéseiből. Köztes formák lehetnek steril, vagy különleges esetekben akár részben nemzoképes fajhibridek, azonban akadálytalanul nemzoképes alfajhibridek is. Csak akkor feltehető, hogy két különbözően kinéző taxon genetikailag „azonos”, ha a ketto elterjedési területe részben, vagy teljes egészében fedi egymást és ezen a területen ilyen köztes formák széles körben előfordulnak (számtalan példa van is erre).

Ez azonban nem áll fenn a *sicula* és a *scirpi* esetében. Míg a *scirpi* a tulajdonképpeni mediterráneumban sokfelé hiányzik, ahol a *sicula* honos, addig az Alpok egész területén, de valószínűleg Közép- és Észak-spanyolországban, valamint Portugália északi részén és Franciaország legnagyobb részén is, a ketto közül csak a *scirpi* fordul elő. Legalábbis Svájc egész területéről (Tessin-t és Wallis-t is beleértve), ahol a *scirpi* a faj számára alkalmas élőhelyeken széles körben elterjedt és helyenként gyakori, vagy Észak- és Dél-Tirolban, tudomásunk szerint még sohasem találtak egyetlen egy „igazi” *sicula*-t sem. Ha azonban a *scirpi* ilyen jelentős egyéni elterjedési területet tud felmutatni, akkor nem lehet a *sicula* szinonimja.

Nos, azonban mégis úgy tunik, hogy az északi mediterráneum egy széles sávjában (Dél-Portugália, Dél-Spanyolország, Dél-Franciaország, Dél- és Közép-Olaszország, az Alpok délkeleti völgyei Karintiában és Északkelet-Olaszországban, Dalmáciában, valamint esetleg Albániában, Görögországban és Bulgáriában is) olyan területek léteznek, melyeken e két taxon együtt, vagy legalábbis egymással szomszédos élőhelyeken előfordul. Ilyen vidékeken köztes kinézetű imágók is fellépnek, melyeket vagy fajhibrideknek, vagy feltehetően inkább alfajhibrideknek kell tekintenünk. Azonban azok a kérdések, hogy a *sicula* és a *scirpi* egymással valóban keresztezhető-e, és ha igen, akkor az utódok nemzoképesek-e vagy sterilek, tudunkkal eddig még senki nem vizsgálta.

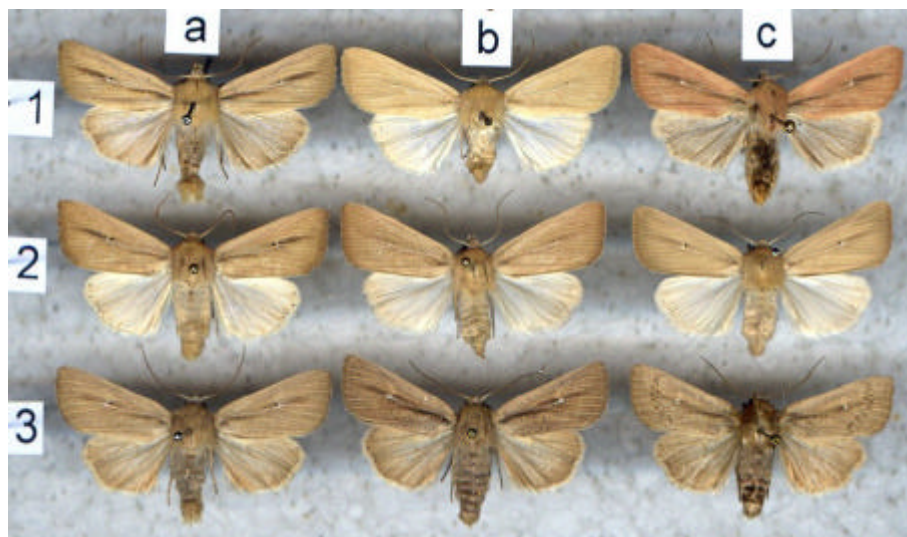
Egy további bizonyíték annak, hogy a *scirpi* és a *sicula* genetikailag nem „azonosak”, az a tény, hogy mind a kettonél egyéni földrajzi és alfajalatti formák is kialakultak. Ez akár még arra is utal, hogy a ketto esetleg mégis csak önálló faj, vagy legalábbis két félfaj („semispecies”) lehetne. Így pl. a *scirpi* különösen Kisázsiaiban és Északnyugat-afrikában mutat erosen kivilágosodott, gyakran teljesen rajztalan formákat, Szardíniában erosen rózsaszín árnyalatú egyedeket, Belgiumban és Közép-németországban ezzel szemben többé kevésbé elsötétült formákat. – A *sicula* esetében különösen a svájci Wallis-ban fordulnak elő besötétedett formák, mégpedig túlnyomó többségben. Ugyanez a forma esetenként Dél-Svájcban (Tessin) és Dél-Tirolban is található (Dél-Tirolban akár még erosebben besötétült alakban is). Nagy általánosságban azonban nem valós az az állítás (FORSTER & WOHLFAHRT 1971), hogy ez az „Alpok déli völgyeinek a formája”, mert úgy Tessinben, mint Dél-Tirolban sok tipikus, világos *scirpi* is található. – Ezzel szemben egy messzemenően egyszínű, kissé vöröses árnyalatú forma él pl. Dél-Franciaország egyes területein. Gyujteményekben ez néha „*sicula*” néven szerepel, ahhoz azonban valószínűleg semmi köze (a mellső szárny sokkal szélesebb, zömökebb, a hátsó szárny sötétebb).

Tehát semmi esetre se lenne szabad a *scirpi* taxont, mint szinonimot egyszerűen ejteni. A faunisztikai kutatás során a *sicula* és a *scirpi* taxonokat továbbra is külön kell kezelni ill. lehetőleg helyesen meghatározni és regisztrálni. Ennek során még ezek földrajzi vagy alfajalatti, vagy esetleges átmeneti formáira is figyelni lehetne.

Összefoglalva: A *Mythimna sicula* és a *scirpi* egyértelmű külső megkülönböztető bélyegeket mutatnak fel és azon felül részben saját elterjedési területet, emiatt ezeket a továbbiakig változatlanul önálló taxonoknak kell tekinteni és úgy is kezelni. Mivel mind a ketto nagyobb területeken genetikailag egyöntetű populációkat mutat fel, de széles sávokban egymás mellett is repül és ott látszólag köztes formákat (hibrideket?) alkot, a legnagyobb valószínűséggel egy faj két alfajáról van szó, de semmi esetre se két genetikailag „azonos” alfajalatti formáról („szinonim”). Korrekt genetikai bizonyítékok azonban változatlanul hiányoznak még ezen a téren (pl. keresztezési kísérletek, összehasonlító génvizsgálatok).

Literatur: 1) BECK, H. (2000): Die Larven der Europäischen Noctuidae. Revision der Systematik der Noctuidae (Lepidoptera: Noctuidae). - Larvae of European Noctuidae. Revision of the systematics of the Noctuidae (Lepidoptera: Noctuidae). – Herbiopoliana, Bd.5 (1-4), Markt-leuthen. – 2) BERIO, E. (1985): Fauna d'Italia, Vol. XXII. Lepidoptera, Noctuidae. I. Generalità, Hadeninae, Cuculliinae. – Ed. Calderoni, Bologna. – 3) CALLE, J. A. (1976): Noctuidos españoles. – Ministerio de Agricultura, Madrid. – 4) FAJCIK, J. (1998): Motýle střednej Európy. – Die Schmetterlinge

Mitteuropas, Bd.2, Noctuidae. – Bratislava. – 5) FIBIGER, M. & HACKER, H. H. (1991): Systematic List of the Noctuoidea of Europe. – Esperiana, 2: 1-109. – 6) FIBIGER, M. & HACKER, H. H. (2005): Systematic List of the Noctuoidea of Europe. – Esperiana, 11: 93-2005. – 7) FORSTER, W. & WOHLFAHRT, TH. A. (1971): Die Schmetterlinge Mitteleuropas, Bd.4, Eulen. – Franckh'sche Verlagshandl., Stuttgart. – 8) HACKER, H., RONKAY, L. & HREBLAY, M. (2002): Noctuidae Europaeae. Vol. 4. Hadeninae I. – Entomol. Press, DK-Soro. – 9) KARSHOLT, O. & RAZOWSKI, J. (1996): The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist. – Apollo Books, Stenstrup. – 10) KOCH, M. (1958): Wir bestimmen Schmetterlinge. Bd.3, Eulen Deutschlands. – Verl. Neumann, Radebeul und Berlin. – 11) KOCH, M. (1984): Wir bestimmen Schmetterlinge. 1., einbändige Auflage. – Verl. J. Neumann-Neudamm, Leipzig - Radebeul. – 12) LERAUT, P. (1980): Liste systématique et synonymique des Lépidoptères de France, Belgique et Corse. Alexanor, Suppl. – 13) LERAUT, P. (1997): Liste systématique et synonymique des Lépidoptères de France, Belgique et Corse, deuxième édition). Alexanor, Suppl. – 14) NOWACKI, J. (1998): The Noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of Central Europe. – Bratislava. – 15) RAINERI, V. & ZILLI, A. (1995): Lepidoptera Noctuoidea. – In: MINELLI, A., RUFFO, S. & LA POSTA, S. (eds.), Checklist delle specie della fauna italiana, 91. – Calderoni, Bologna. – 16) RÁKOSY, L. (1996): Die Noctuiden Rumäniens (Lepidoptera Noctuidae). – Stapfia 46, Linz. – 17) SEITZ, A. (1938): Die Gross-Schmetterlinge der Erde. Suppl.3. – Kernen Verl., Stuttgart.

25. ábra: A *M. sicula* és *scirpi* néhány kiválogatott példánya (coll. Zoologische Staatssammlung München és Natur-Museum Luzern).

1a: *sicula*, IT Sicilia, Palermo; 1b: *sicula* f., IT Sicilia; 1c: *sicula* f., IT Sardegna; 2a: *sicula*, Marocco, Mogador; 2b: *sicula* f., Marocco, El Ksiba; 2c: *sicula*, TR Asia minor, Gebze; 3a-b: *sicula bavarica*, DE Bayern, Wallersberg; 3c: *sicula bavarica* x *scirpi*?, DE Bayern, Wallersberg.

4a-b: *sicula*, GR Peloponnes, Olympia; 4c: *scirpi*, GR Peloponnes, Pyrgos; 5a: *sicula*, IT Roma; 5b-c: *sicula* x *scirpi*?, IT Tivoli; 6a: *sicula*, HR Istria, Rovinj; 6b-c: *scirpi*, HR Istria, Rovinj.

7a-b: *scirpi*, IT Teriol merid.; 7c: *scirpi* f., IT Teriol merid.; 8a: *scirpi* f., FR Provence, Digne; 8b: *scirpi* f., DE Thüringen, Blankenburg; 8c: *scirpi* f., DE Hessen, Kassel; 9a: *scirpi* f., CH Ticino, Valle Onsernone; 9b: *scirpi* f., CH Ticino, Dalpe; 9c: *scirpi*, CH Ticino, Lavorgo.

26. ábra: Egy nyilvánvalóan kevert *sicula/scirpi* populáció kiválogatott példányai Bologna környékéről, Középolaszországból (leg. FLAMIGNI Claudio).

HELYESBÍTÉSEK A KORÁBBAN JELENTETT EMN-ADATOKHOZ

Az ilyen vizsgálatok esetében, mint az EMN, és ilyen adattömegek esetében, előre várhatóan mindig újra előfordulhat, hogy némelyik jelentett, vagy esetleg már publikált adatról utólag kiderül: helytelen határozás, vagy más fajtájú tévedés volt. Az ilyen helyesbítések részben valószínűleg sose érik el az EMN-központot, de a jelentett hibákat is alig lehet utólag hatásosan kiküszöbölni. A már publikált táblázatokon, vagy fajszámokon tulajdonképpen nem szabad többé változtatni, még akkor se, hogyha ezeket az Internetben mindig újra „aktualizálni” lehetne.

Ennek ellenére szeretnénk megpróbálni, hogy a hozzánk beérkezett hibajelentéseket legalábbis röviden közlétegyük, és hogy durva hibákra (mint pl. fent a téves jelentés a *Lithostege griseata* fajról Franciaországból az 1.EMN során) mindig különösen felhívjuk a figyelmet. Tehát arra kérünk minden résztvevőt, hogy az általuk jelentett adatok között esetleg **utólag felfedezett jelentősebb hibákat az EMN-központ tudomására hozzák.**

Utólag jelentett újabb, annak idején elfelejtett adatokat azonban nem vehetünk semmi esetre se figyelembe.

Nos, itt egy további helyesbítés a 2.EMN-hez (2005): A San Marinó Köztársaságból a *Mythimna conigera* (Noctuidae) tévedésből lett jelentve, Claudio FLAMIGNI (Bologna) leadott listájában nem szerepel. Ez a faj onnan eddig még nem ismert, mivel azonban a szomszédos olaszországi Romagna területén előfordul, ez San Marinó esetében sincs kizárva.

„EMN” ÉS AZ ÉJJELE-LEPKE VÉDELEM

Ezzel a rendezvénnel a figyelmet szélesebb körben is mindig újra és újra az éjszakai lepkékre szeretnénk irányítani. A nyilvánosságnak meg akarjuk mutatni, hogy ilyen élőlények is léteznek és hogy ezek milyen hatalmas tömegben veszik ki részüket a természet rendszeréből. Ezuttal is több EMN-résztvevőt elkísértek a lámpázáshoz laikusok, akik szerettek volna valamit megtudni az éjszakai lepkékről és azok világáról. Ezt a lehetőséget a jövőben még jobban ki kellene használni és ha ez sikerül, akkor az esetrol az EMN-központnak mindig egy konkrét jelentést kellene kapnia.

Ami az ehhez a témához tartozó legfontosabb megjegyzéseket és javaslatokat az éjszakai lepkék védelmével kapcsolatban illeti, hivatkozunk itt az 1.EMN 2004 „tudományos mérlegében” írottakra.

A 3.EMN alkalmából tudomásunk szerint főleg a következő országokban szerveztek kisebb-nagyobb összejöveteleket lepkészek és érdeklődők részvételével: Finnország, Németország, Nagy-Britannia, San Marino, Svájc, Spanyolország (Katalónia), Málta, Románia és Magyarország. Néhány helyen újságcikkek is megjelentek az EMN-rol és a rádióban vagy a TV-ben is hírt adtak róla. Mindez bizonyosan ismét egyszer hozzájárult ahhoz, hogy a lakosság megértése és rokonszenve az éjszakai lepkék és ennek alapján az egész természet irányában megerősödjön.

TERVEK AZ „EMN“ JÖVOJÉVEL KAPCSOLATBAN

Továbbra is tervbe van véve, hogy az EMN évente egyszer, különféle időpontokban megrendezésre kerüljön. A következő 4 rendezvény tervezett időpontjai (kérjük, hogy minden érdeklődő már most jegyezze be a naptárjába!):

4.EMN
2007.X.11.-15.

5.EMN
2008.VII.24.-28.

6.EMN
2009.V.21.-25.

7.EMN
2010.IX.9.-13.

Ebben mindenekelőtt a következő megfontolások lettek figyelembe véve:

- 1) a lámpázáshoz alkalmas holdfázis,
- 2) hétvégi dátumok (csütörtök-péntek-szombat-vasárnap-hétfo),
- 3) erosen különböző éjszakai lepke-együtteseket felmutató időszakok.

Egyrészt bizonyos változatosságot akarunk ezzel elérni, másrészt a program összefajlistáját („EMN-Checklist”) hatékonyabban kibővíteni. Két nyári rendezvény (július eleje és augusztus közepe) és egy tavaszi EMN után (április vége) 2007.-ben eloször ősszel, 2008.-ban azután ismét nyáron, 2009.-ben ismét tavasszal és 2010.-ben a nyár végén kerül így az EMN megrendezésre.

ÉJJELI-LEPKÉ GYUJTOK! – HOL VAGYTOK? – (HARMADSZOR!)

Jóllehet a 3.EMN alkalmából a résztvevők száma ismét nagyon magas (392), változatlanul érvényben kell tartanunk ezt a provokatív kérdést. Egyrészt ugyanis kicsit csalóka ez a magas szám, mert sok résztvevőt nem lehet a „valódi” lepkészek közé sorolni (bár a „valódi” lepkészek aránya a résztvevők között az eddigi három rendezvény során fokozatosan emelkedett). Másrészt biztosak lehetünk benne, hogy Európa sok éjjeli-lepke kutatója az EMN-rol esetleg még soha nem is hallott, vagy valami más, nem mindig érthető okokból maradt eddig távol.

Változatlanul hivatkozni szeretnénk itt tehát azokra a megjegyzésekre, melyeket az 1.EMN „tudományos mérlegének” megfelelő fejezetében tettünk és reméljük, hogy a „valódi” lepkészek száma az EMN-résztvevők között a jövőben még magasabb lesz. Ezen a téren különösen olyan országok, vagy országrészek lepkészei érezzék magukat találva, ahonnan eddig egyetlen résztvevőt se regisztrálhattunk, vagy csak nagyon keveset.

Minél magasabb a résztvevők és a jelentett adatok száma, annál több munka vár az EMN-központra és annál fáradtságosabb a kiértékelés végrehajtása. De csak sok résztvevő, lelohely és jelentett adat következtében lehet ez az évente csak egyszer keresztülvitt összeurópai rendezvény valóban érdekes, izgalmas és hasznos.

FELHIVÁS

Arra kérünk minden európai éjjeli-lepke kutatót, gyujtot és specialistát, akik ezeket a sorokat olvassák, hogy:

- 1) vegyenek aktívan részt a tervezett rendezvényeken,
- 2) az adatokat lehetőleg a megadott táblázatba vezessék be és pedig hiánytalanul,
- 3) az általuk ismert kollégákat időben tájékoztassák az EMN-rol, és hogy
- 4) megkíséreljenek más kollégákat is meggyozni a rendezvényen való részvétel fontosságáról.

A LEGFONTOSABB CÍMEK

Itt következnek az „Európai Lepkék Éjszakái” két központjának legfontosabb címei, ahol a legkülönbözőbb információk találhatóak, vagy megrendelhetők:

„European Moth Nights / Europäische Nachtfalternächte“

<http://euromothnights.uw.hu> (ÚJ CÍM!)

<http://www.european-moth-nights.ch.vu> (RÉGI CÍM!)

„Szalkay József Magyar Lepkészetű Egyesület“

<http://lepidoptera.fw.hu>

KÁDÁR Mihály

Zoványi J. u. 19/B/9, H-4033 Debrecen

inachis@t-online.hu

RÉZBÁNYAI László (RESER Ladislaus)

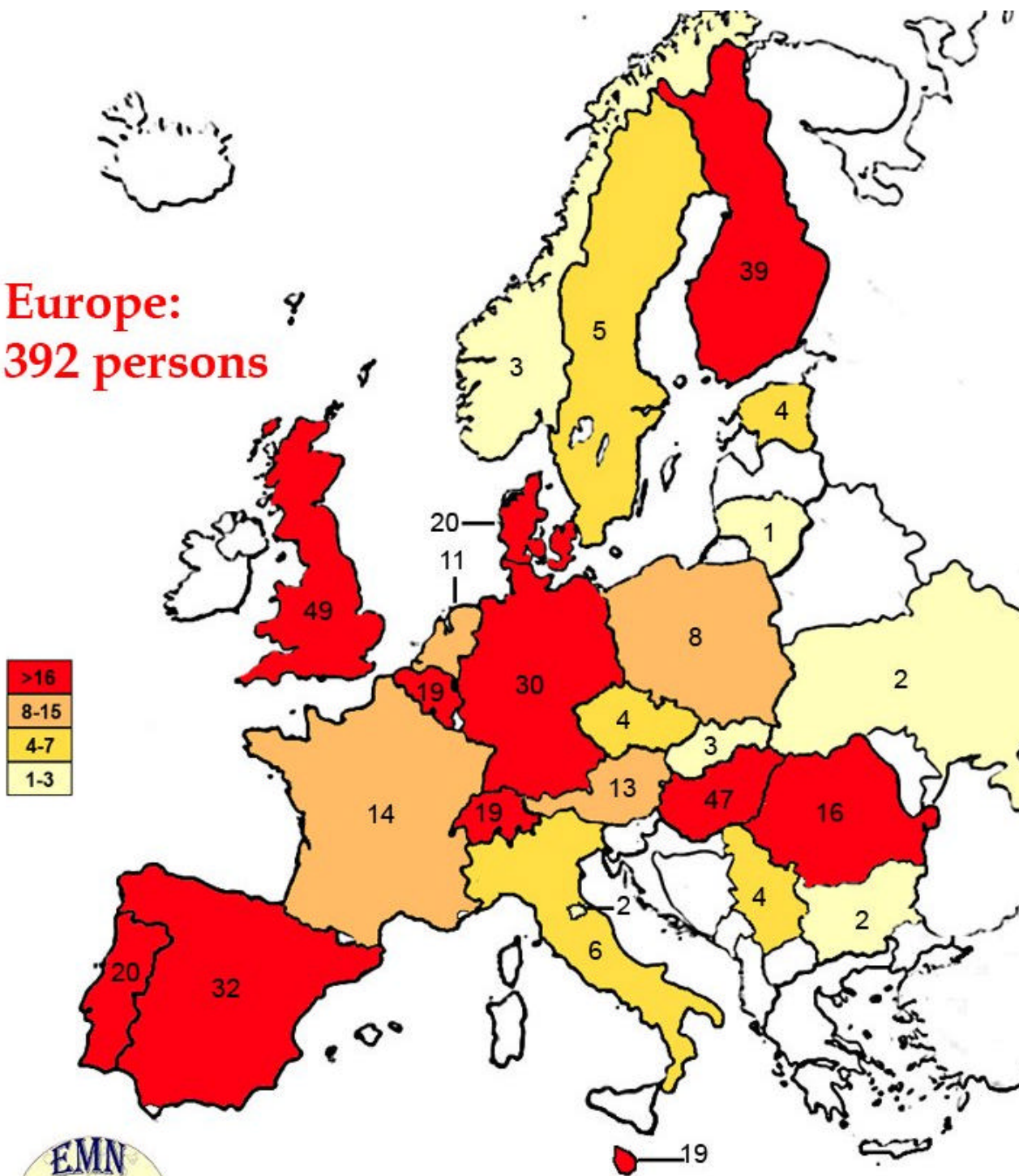
Natur-Museum Luzern, Kasernenplatz 6, CH-6003 Luzern (Schweiz)

ladislaus.reser@lu.ch

http://www.geocities.com/reser_entomologie

1. térkép: Az „3. Európai Lepkék Éjszakái 2006” résztvevőinek száma az egyes országok szerint.

Europe:
392 persons

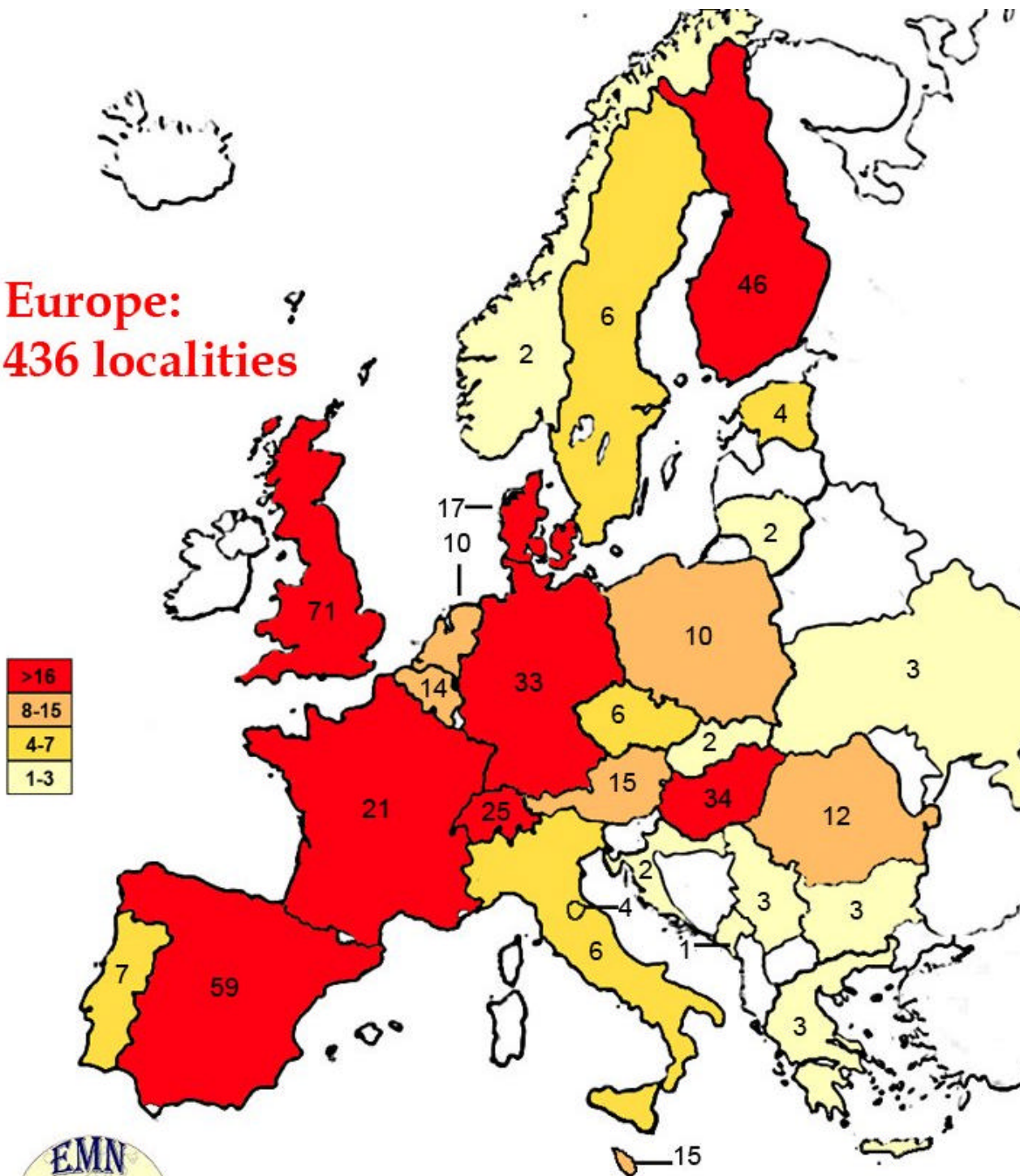
3. European Moth Nights 27.04-01.05.2007.

Map 1. Number of persons

2. térkép: Az „3. Európai Lepkék Éjszakái 2006” alkalmából jelentett lelohelyek száma az egyes országok szerint.

Europe:
436 localities

3. European Moth Nights 27.04-01.05.2006.

Map 2. Number of localities

3. térkép: Az „3. Európai Lepkék Éjszakái 2006” alkalmából jelentett Macrolepidoptera-fajok száma az egyes országok szerint.

**Europe:
553 species**

3. European Moth Nights 27.04-01.05.2007.

Map 3. Number of species